

Слободан Антонић
Филозофски факултет
Београд

UDK: 316.482;485
Прегледни научни рад
Примљен:
5. 03. 2010.

КЛАСНИ РАТ: ЛЕЊИНОВО НАСЛЕЂЕ

У раду¹ се излаже теорија и пракса класног рата В. И. Лењина. Најпре се дају елементи класног рата код Карла Маркса, затим се износи Лењинова концепција изложена у делима Шта да се ради и Држава и револуција, и на крају се даје исцрпан опис праксе класног рата за време Октобарске револуције. Иако су неке идеје већ постојале код Маркса, аутор сматра да је их Лењин до краја развио и да, пре свих, он лично с руководством бољшевика сноси одговорност за праксу „класоцида“ (*classocide*). Ипак, изрођавање племените Марксове идеје о преуређењу друштва у систем неограничене диктатуре и праксу масовних злочина, показује да интелектуалци треба да буду врло опрезни с употребом речи као што су „уништење“, „разарање“, „диктатура“ и „грађански рат“.

Кључне речи: марксизам, класа, друштвена промена, диктатура, комунизам.

Број жртава „класног рата“, који су комунисти водили у различитим земљама, током 20. века, мери се у десетинама милиона (види више у фусноти 23). Ипак, феномен *класоцида* (*classocide*), за разлику од геноцида, мало је присутан у популарној, али и у стручној литератури. У овом чланку се разматрају теоријске основе класног рата, као и његова политичка пракса. Циљ је да се, у интелектуалној заједници, потпуније осветли ова трагична друштвена појава, како би се избегла слична историјска дешавања².

¹ Чланак је део рада на пројекту бр. 149005 који се ради на ИСИ ФФ (руководилац Сретен Вујовић), уз новчану потпору Министарства науке Републике Србије. Захваљујем се Милану Брдару на вредним саветима које ми је дао након читања прве верзије овог чланка.

² У Србији је, још у доба социјализма, било више студија у којима је критички разматран Лењинов пројекат диктатуре у име радничке класе (Милошевић, 1985; 1990; Глинтић 1989). Ипак, свакако најбољу и најпотпунију критику овога пројекта, бар када је реч о српској социологији, даће Милан Брдар у двотомном делу *Праксис одисеја: студија настанка бољшевичког тоталитарног система 1917-1929*, т. 1-2 (Брдар, 2000, 2001). Нажалост, ово капитално дело, којим би се свака научна заједница могла поносити, остало је у српској друштвеној науци готово сасвим прећутано. Баш зато се и може рећи да питање класног рата, као врсте грађанског рата, наша социологија још увек није на задовољавајући начин рефлектовала. Штавише, један део наше интелектуалне заједнице и даље негује веома опасне идеје чишћења друштва, али сада у име једног новог, интелектуално-политичког пројекта (види критику у Антонић, 2008а). Отуда произилази потреба за овим радом, који треба схватити пре свега као поновно враћање на лекцију коју, и поред доброг

Елементи класног рата у Марксовој теорији

Класна теорија Карла Маркса има неколико елемената који су несумњиво припомогли настанку теорије и праксе класног рата.

Први од тих елемената јесте уверење да је друштвено и економско понашање људи детерминисано класном припадношћу. Рецимо, Маркс је веровао да бити капиталиста подразумева понашати се на тачно одређени начин. „То и не зависи од добре или рђаве воље појединог капиталисте“, каже Маркс. „Слободна конкуренција чини да унутрашњи закони капиталистичке производње важе за појединачног капиталисту као спољашњи принудни закон“ (Маркс, 1973: 242). Такође, Маркс у *Капиталу* с пуним одобравањем наводи свог руског рецензента који је написао: „На друштвено кретање Маркс гледа као на природноисторијски процес, којим управљају закони који не само да су независни од воље, свести и намера људи, него баш обратно, одређују њихову свест и намере“ (Маркс, 1973: 24). „Моје становиште“, каже такође Маркс у *Капиталу* (Маркс, 1973: 17), „које развитак економске друштвене формације схвата као природно-историјски процес, може мање него икоје друго бацити на појединца одговорност за прилике чија је он социјална творевина, ма колико се он, можда лично уздигао изнад њих“.

Ако је човеково понашање израз његове структуралне детерминисаности и ако смо сви оруђа историје, онда политички актери не могу суштински имати моралну одговорност за учинке својих деловања. Човек се свакако лоше осећа ако нареди убиство неколико стотина људи, или ако сам у томе учествује. Али, ако актери верују да они само изражавају неумитне историјске законе и да је све што се дешава, на неки начин, „историјски нужно“, онда ће они много лакше да управљају животима милиона људи.

Други потенцијално опасни елемент код Маркса јесте његово схватање револуције као убрзаног преласка из „царства нужности“ (Reich der Notwendigkeit) у „царство слободе“ (Reich der Freiheit; Маркс, 1983: 1816). Иако је Маркс у *Капиталу* писао да чак „и ако је неко друштво успело да уђе у траг природном закону свог кретања, не може оно нити прескочити, нити наредбом укинути фазе природног развитка“ (Маркс, 1983: 17), он је на другим местима стављао до знања да су пречице у историји ипак могуће и да довољно енергична група револуционара може неку земљу брзо да уведе у „царство слободе“³. Ово је само јачало волунтаристичке и месијанске састојнице у

наставника (мислим ту пре свега на Брдареву књигу) очигледно још увек нисмо сасвим добро савладали.

³ Тако, у писму Вери Засулич, Маркс препоручује Русима да не пролазе све тегобе класичног капиталистичког развоја, већ да искористе сеоску опшћину као „елемент колективне производње у националном мерилу“ (Маркс, 1979а: 323). „Заједничко власништво на земљу пружа јој (Русији – А. С) природну основу за колективно присвајање, а њена историјска средина, истовременост капиталистичке производње, даје јој потпуно готове

деловању његових следбеника (Брдар, 2000: 583-6). То је значило да су Марксови ученици, у својству „револуционарне авангарде“, могли да предузимају најневероватније и најопасније политичке подухвате како би закорачили у „царство слободе“ (укључив и физичко уклањање припадника непожељних класа). А када жељено „царство слободе“ не би наступило, они су, затим, за све смрти и страдања могли мирно да свале кривицу на „објективне околности“ и жилаво „царство нужности“.

Трећи потенцијално опасни елемент у Марксовој класној теорији била је његова дефиниција класа као непријатељских групација. „Уколико милиони породица живе под економским условима егзистенције“, писао је Маркс (1949: 113), „који њихов начин живота, њихове интересе и њихово образовање одвајају од начина живота, интереса и образовања других класа и њима их непријатељски супротстављају, утолико они чине класу“. Када Маркс каже *одвајање* и *непријатељска супротстављеност* класа, он тиме у сам појам класе уграђује *сукоб*, *борбу*, *непријатељство* с другом класом. И на другим местима Маркс је изричито наводио сукоб као главну одредницу друштвене класе: „Поједини индивидууми чине једну класу само утолико, уколико морају водити заједничку борбу против друге класе; у осталоме, они се међусобно налазе у непријатељској конкуренцији“ (Маркс, 1961: 327). И као што непријатељство према радницима одликује капиталистичку класу⁴, тако и комунистичка партија мора код пролетаријата да освести непријатељство према капиталистима: „Она не пропушта ни један моменат а да код радника не створи што је могуће јаснију свест о непријатељској супротности између буржоазије и пролетаријата“ (Маркс и Енгелс, 1948: 94).

Знамо да је Маркс све главне политичке борбе у историји представљао као класне борбе⁵. Такође, он је државну видео само као „организовану власт

материјалне услове кооперативног рада, организованог у великом мерилу. Она, дакле, може да укључи позитивне тековине које је створио капиталистички систем, не пролазећи кроз његове невоље“ (Маркс, 1979а: 339). Штавише, Маркс је четири године пре овог писма, у једној другој епистоли Русима, такође указивао да та земља има „најлепшу прилику коју је историја икада понудила једном народу“, а то је да брзом социјалистичком револуцијом избегне „све кобне перипетије капиталистичког режима“ (Маркс, 1979а: 92).

⁴ “Капиталисти, ма колико да се у својој међусобној конкуренцији приказују као неискрена браћа, ипак сачињавају прави савез слободних зидара насупротив целини радничке класе” (Маркс, 1983: 1303).

⁵ “Историја сваког досадашњег друштва јесте историја класних борби. Слободни човек и роб, патрициј и плебејац, барон и кмет, еснафски мајстор и помоћник, укратко – угњетач и угњетени, стајали су један према другом у сталној супротности, водили непрекидну, час скривену, час отворену борбу(…)” (Маркс и Енгелс, 1948: 2). А Енгелс каже: “Баш је Маркс први открио велики закон о кретању у историји, закон по коме све историјске борбе, одигравале се оне у политичкој, религиозној, филозофској или другој којој идеолошкој области, у ствари представљају само више или мање јасан израз борби друштвених класа” (Предговор трећем издању Марксовог “Осамнестог бримера”; у Маркс, 1949: 8).

једне класе за угњетавање друге класе” (Маркс и Енгелс, 1948: 66). Све то је значило да је сфера политике импрегнирана суштинским, непомирљивим непријатељством. Уз то, пут ка „царству слободе“, за Маркса, не иде преко све веће демократије и победе на парламентарним изборима. Тај пут води преко насилног обарања буржоаске власти и увођења *диктатуре пролетаријата*. Појам диктатуре пролетаријата био би четврти опасни елемент Марксове класно-историјске теорије.

Ову сложеницу – *диктатура пролетаријата* – Маркс је употребио када је кудио „ласаловске“ састојке у програму немачке Социјалдемократске партије (Маркс, 1950). Он се ту изругивао изразу из Програма СДП – „демократска контрола радног народа“, тврдећи да се “радни народ` у Немачкој састоји у већини од сељака, не од пролетера” и да такав “радни народ... није за власт зрео” (Маркс, 1950: 21). Уместо владавине народа Маркс је више волео владавину посвећене револуционарне елите. Он се, по правилу, изругивао захтевима за демократизацију. “Политички захтеви програма (СДП – А. С) не садрже ништа осим старе, добро познате демократске литаније: опште изборно право, директно законодавство, народно право, милиција итд” (Маркс, 1950: 14). Сви захтеви немачких социјалдемократа за већом демократијом за Маркса су били само “демократска литанија” или “демократско звекетање” (Маркс, 1950: 25).

Уопште, Маркс је био против делимичних друштвених реформи или покушаја демократизације поретка (Марковић, 1994). Писао је против “буцаклијских реформатора” (Маркс и Енгелс, 1948: 83), који својим причама о реформама само одвлаче пажњу радника од револуције. Био је против демократизације, објашњавајући да представници ситне буржоазије “демократско републиканске установе траже као средство, не зато да би се укинуле обе крајности, капитал и најамни рад, него зато да би се њихова супротност ослабила и претворила у хармонију” (Маркс и Енгелс, 1949: 251). Маркс је био и против парламентаризма, називајући га “парламентарним кретенизмом, који заражене држи као опчињене у једном свету уобразиље, те им одузима сваки смисао, свако сећање, свако разумевање за груби свет око њих” (Маркс, 1949: 83).

Насупрот демократији, Маркс се залагао за отворену диктатуру пролетаријата. “Између капиталистичког друштва и комунистичког друштва”, објашњавао је он, “лежи период револуционарног преображаја првог у друго. Њему одговара и политички прелазни период, и држава тог периода не може бити ништа друго до *револуционарна диктатура пролетаријата*” (Маркс, 1950: 23; подвукао Маркс). То је време у којем пролетаријат оружаном сламом отпор буржоазије, подруштвљава сву производну имовину и укида сваку производњу за тржиште. Сви чланови друштва претварају се у раднике («сваки је подједнако само радник»; Маркс, 1950: 14), а награђивање се врши, без обзи-

ра на врсту рада, сразмерно количини рада коју је неко уложио⁶. Из друштвених складишта, у том прелазном раздобљу, по Марксу, свако ће узимати сразмерно количини рада коју је дао друштву. А када производне снаге толико нарасту да се створи опште обиље, наступиће “виша фаза комунистичког друштва”. Тада ће људи у друштвена складишта стављати производе по начелу “сваки према својим способностима”, а из њих узимати ствари по начелу “свакоме према његовим потребама” (Маркс, 1950: 15).

Било је то, очигледно, једно од Марксових маштања. Јер, како другачије до фантазијом назвати идеју да ће у комунизму људи радити за друштво, кад хоће и колико хоће, а за узврат од друштва узимати што год им се прохте – од аутомобила, преко клавира, до орхидеја – „у складу са својим потребама“?⁷ Али, ова кабинетска фантазија била је веома опасна зато што је онима који су у њу веровали давала право да предузму насилан пут до земаљског Раја. Тај пут се звао “диктатура пролетаријата”. Њу Маркс нигде није исцрпније описао (Тркуља, 1990: 16-23). Он никада није изричито рекао како тачно та диктатура изгледа. Је ли она, заправо, диктатура Комунистичке партије, њеног Централног комитета, или кога? Управо је на ову опасну нејасноћу одмах упозорио Бакуњин (1979: 168-9). “Шта значи, пролетаријат као владајућа класа? Зар је могуће да ће сав пролетаријат стајати на челу управе? Немаца има око четрдесет милиона. Зар је могуће да ће свих четрдесет милиона по-стати чланови владе?(...) Дакле, с којег год гледишта посматрали то питање, увек долазимо до једног истог тужног резултата: повлашћена мањина управља огромном већином народних маса” (Бакуњин, 1979: 169; подвукао А. Б)⁸.

Комунистичка диктатура ће, по Бакуњину, бити уведена као привремена.

⁶ “Поједини произвођач (...) добија од друштва потврду да је дао толико и толико рада и на основу те потврде добија из друштвених залиха средстава потрошње ону количину предмета потрошње на коју је утрошено исто толико рада” (Маркс, 1950: 14). Маркс је ову идеју је, као што то скреће пажњу Брдар (2000: 401), директно преузео од Бабефа, који 28. јула 1795. пише: „Сви произвођачи радиће за заједничко складиште, сваки ће у њега слати производ свог личног рада, а службеници за расподелу (...)враћаће сваком грађанину његов једнак део од укупне масе производа читаве асоцијације“.

⁷ Марксисти су, доцније, у покушају да одбране свог учитеља од критика, тврдили да је реч о “стварним потребама”, при чему су остајала потпуно нејасна мерила за одређивање тога које су потребе „стварне“, а које „лажне“. За ту опасну неодређеност такође извесна кривица мора бити стављена и Марксу на душу.

⁸ За Бакуњина је неважно што та елита себе доживљава као носиоце највишег знања, па нека Маркс, као научник, и по сто пута био у праву. “Главни порок научника јесте претерано уздизање свога знања, своје властите памети и презир према свима који не знају. Препустите му управљање и постаће најнесноснији тиранин, зато јер је научни понос одвратан, увредљив и више тлачитељски од сваког другог. Бити роб педанта – које ли судбине за човечанство! Дајте њима пуну слободу па ће почети да врше на људима исте оне огледе које чине на кунићима, мачкама и псима” (Бакуњин, 1979: 127-8). Бакуњин је овде мислио на Маркса. Али, све што је тада изрекао као опомену, четири десетлећа доцније спровешће у дело један други кабинетски педант – Лењин.

Али, што она буде успешнија – са становишта друштвених циљева којима тежи – то ће више хтети да се овековечи. Коначни учинак, благовремено је упозоравао Бакуњин, биће неограничена диктатура комунистичке елите у име класе и ново опште поробљавање. “Кажу, да је такав државни јарам, диктатура, неопходно средство за постизање потпуног народног ослобођења. (...) Они тврде да само диктатура, дакако њихова, може створити народну слободу. Ми одговарамо, да никаква диктатура не може имати други циљ до да се овековечи (...). Слобода се може створити само с помоћу слободе” (Бакуњин, 1979: 169; подвукао А. Б).

Марксисте су, међутим, сва ова упозорења хладнокрвно игнорисали. Маркс је био страсан револуционар. „Суделовати на овај или онај начин у рушењу капиталистичког друштва и државних установа“, рекао је за њега Енгелс (1979: 281), “то је био његов прави животни позив”. И заиста, Маркс је веровао у револуцију која ће, истовремено, разорити постојеће друштво, али и ударити темеље нечег сасвим новог. Маркс није губио време у разради како ће тачно то ново изгледати, већ је нестрпљиво позивао на „рушење“ и „разарање“. “Социјализам се не може остварити без револуције, (...) а револуција уопште, *рушење* постојеће власти и *разарање* старих односа – политички је акт. (...) Социјализму је потребан тај политички акт уколико му је потребно *разарање* и *распадање*” (Маркс, 1972: 174; сва подвлачења у овом пасусу су моја). “Пролетери немају ништа своје што би осигурали, они имају да *разоре* сваку досадашњу приватну сигурност и приватна осигурања” (Маркс и Енгелс, 1948: 42). “*Сила* је бабица сваког старог друштва које у утроби носи ново друштво” (Маркс, 1983: 662). “Пролетаријат не може да се подигне, не може да се усправи, а да се не *баци у ваздух* цела надградња слојева који сачињавају званично друштво” (Маркс и Енгелс, 1948: 388). Стога је револуција, објашњавао је Енгелс, “*насилно рушење* читавог досадашњег друштвеног поретка”, “акт у коме један део становништва *намеће* своју вољу другом делу помоћу *пушака, бајонета и топова*” (Енгелс, 1979: 88; Маркс и Енгелс, 1949: 616).

Истина, Маркс и Енгелс нису писали о физичком уништењу припадника буржоазије. Они су веровали да ће револуција “да преврне капиталистички начин производње и да потпуно укине класе” (Маркс, 1983: 22). Али, то неће бити тако што ће капиталисти бити побијени, већ тако што ће њихова производна имовина бити национализована⁹, а они сами постати радници, као и сви други. Јер, биће уведена не само “општа, свима члановима друштва припадајућа својина”, већ и “једнака обавеза рада за све” (Маркс и Енгелс, 1948: 65).

Али, иако Маркс и Енгелс нису помињали физичко истребљење капиталиста, они су не само били за употребу насиља против њих (јер се лако могло

---

⁹ Револуција ће довести до тога, објашњавао је мисао свог саборца Енгелс (1974: 305), да се „у рукама државе све више концентрише сав капитал, сва земљорадња, сва индустрија, сав транспорт, сва размена“.

претпоставити да ће капиталисти покушати да бране своју имовину), већ су остављали утисак као да се залажу и за преиспитивање самог концепта насиља. Наиме, Маркс и Енгелс су најављивали одбацивање свих традиционалних (буржоаских) вредности, укључив и слободу и морал. Јер, с укидањем приватне својине, стоји у *Комунистичком манифесту* (Маркс и Енгелс, 1948), биће укинута не само цела буржоаска класа, већ и све главне састојнице буржоаског друштва: “буржоаска личност” (52), “буржоаска слобода” (52), “буржоаска породица” (56), “народност” (59), “религија” (62) и “морал” (62). Биће уведено “јавно и бесплатно васпитавање све деце” (66), “заједница жена (57-9)”, а уместо нације на позорницу ће ступити “уједињена акција цивилизованих земаља” (60). Доћи ће до корените промене свих вредности: “Комунистичка револуција јесте најрадикалније кидање с традиционалним односима својине, па није чудо што се у току њеног развитка најрадикалније кида са традиционалним идејама” (63).

Но, ако рушите традиционално схватање слободе и морала, а не кажете тачно какву слободу и морал ви хоћете да заснујете, онда таква питања препуштате надахнућу и тренутном осећању револуционара. Онда немате јамства да, у револуционарном заносу, ваши следбеници неће знатно прекорачити границе нужног насиља и кренути да чине злочине. Штавише, ако своје следбенике непрестано уверавате да су само извршиоци „светскоисторијске мисије“ и да револуција није ништа друго до “акт у коме један део становништва намеће своју вољу другом делу помоћу пушака, бајонета и топова”, онда можете бити сигурни да ће насиље и масовни злочини постати готово неизбежни. Тим пре ће то бити ако својим следбеницима остављате у аманет да треба да одбаце дотадашњи морал као „буржоаски“.

Ипак, мислим да о Марксу и његовој одговорности за „класни рат“ који ће уследити, не треба престрого судити. Његова револуционарна горљивост је долазила од искреног очаја због библијских патњи хиљада породица у најближем комшилуку. Вредни и радишни људи, привржени својим породицама, патили су се у највећој беди. У беди коју нису могли да поправе ма колико да су дуго и напорно радили. Маркс је био огорчен због неосетљивости владајуће класе на ту патњу. Био је љут због њених малих и нерадних покушаја да се та патња ублажи. Био је гневан због преспорог поправљања положаја чак и оних најмањих и најнезаштићенијих: деце-радника.

Деца су, подсетимо се, у Марксово доба, почињала да раде већ са 6 година. Са 13 година већ су сва радничка деца увелико радила. Радило се по 14, 15 сати дневно. Краљевско повереништво за испитивање стања у британским рудницама поднело је 1842. године извештај из ког се види да у подземним тунелима угљенокопа раде деца од којих су нека стара само четири године! Често су та дечица, због подземних вода, бивала мокра до голе коже, али су увек била чудовишно прљава и уморна. Дечаци, звани “замкаши” (trappers) радили су у мрклом мраку отварајући и затварајући постројења за ветрење (тзв. промајнице). Деца су непрестано била близу опасних машина, па и она

најмања и недовољно способна да се о себи старају. Отуда су честе биле несреће и страшне повреде и унакажења (Lane, 1982: 50; Маркс, 1983: 437 и даље).

На основу поменутог извештаја, парламент је 1842. донео закон о рудницима. Њиме је било забрањено дечацама до 10 година, а девојчицама уопште, да раде испод земље. Али, тај закон нико није поштовао. Године 1865. у Британији је било 3.217 угљенокопа и свега 12 инспектора (Маркс, 1983: 442). Деца су наставила да раде као и раније – тим пре што ни по новом закону дужина радног дана није била ограничена. Осим у угљенокопима, деца су много коришћена и у творницама тканина. Један извештај државног истражника садржи потресна сведочења радника и њихове деце, својствена за читаву тадашњу индустрију.

«W. Duffy (један од радника творнице тапета – А. С): `Деца су често тако уморна да не могу држати очи отвореним, а и ми то можемо често доиста само с муком`. J. Lightbourne: `Мени је 13 година. Прошле зиме смо радили (од 6 сати ујутро – А. С) до 9 часова увече, а претпрошле и до 10. Прошле зиме сам гогово свако вече плакао, толико су ме болеле ноге`. G. Aspden: `Имао сам обичај да овога мог малишана, кад му је било 7 година, носим тамо и натраг по снегу, он је обично радио 16 часова. Често бих клекнуо да га нахраним док је он стајао уз машину, јер је он није смео оставити ни зауставити` (Маркс, 1983: 221).

Године 1844. забрањено је деци до 13 година да раде дуже од 6,5 часова дневно. Али, дечица од 4 или 5 година могла су да раде тих 6,5 сати, само ако су могла да схвате шта се од њих очекује. Деца од 13 и више година, чак и по том закону, радила су 12 часова дневно. Детињство? Игра? Забава? Не, ако сте рођени у Поплару, Милвору или Гриничу, лондонским насељима у којима станују радници. Када се 1847. деци од 13 и више година скратио радни дан на 10 сати дневно – и словима: десет сати – то се сматрало великим напретком. Али, код Маркса (Маркс, 1983: 426-446) видимо да се ни тога нико није особито чврсто држао.

И зато, постаје јаснија Марксова горљивост да се тај свет неправде и патње разори. Он је, изгледа, веровао да ће свет који из тог разарања настане бити аутоматски бољи него постојећи. Иако му је морала бити позната и тамна страна Француске револуције, он вероватно није могао да претпостави да ће нови свет, који ће његови следбеници у његово име градити, и сам бити утемељен на библијским патњама милиона људи. Укључив и шестогодишњу децу.

„Класни реформизам“ Друге интернационале

Након Марксове смрти (1883), његова теорија – о историји као борби класа и о гвозденој детерминисаности историје – дала је две сасвим супротне теоријске школе: марксизам Друге интернационале (1889-1914) и марксизам-

лењинизам (1905-1989). Обе школе су тврдили да су доследне следбенице Маркса. Обе су тврдили да она друга кривотвори Маркову мисао. Али, прва школа је веровала да ће се Маркова предвиђања остварити у једном дужем процесу који не мора нужно бити насилан. Та школа је била некако више мисаона. Друга је сматрала да је куцнуо час да се Маркове замисли већ сада остваре и да је задатак марксиста да убрзају историју. Та школа је била некако више делатна. Прва је чекала, чекала, па је у том чекању некако ископнила. Друга је дејствовала, дејствовала, па је у том дејствовању починила неке од најужаснијих злочина у људској историји.

Маркс је умро (1883), а да заправо никада није доживео да постане неоспорни вођ неког већег радничког покрета. Највише се Маркс томе приближио код немачких социјалдемократа. Године 1875. дошло је до уједињења два крила социјалдемократа – ласаловског и марксистичког. Али, заједнички нацрт партијског програма, који ће бити усвојен у немачком граду Гота, био је ближи ласаловској, него марксистичкој идеологији. Маркс је тај програм, незадовољан што су његови следбеници надвлдани, подвргао снажној критички (*Критика готског програма*, 1875). Али његова критика је била у облику личног писма вођама марксистичке струје, и није била објављена (то ће учинити Енгелс тек 1891). Она, отуда, није извршила значајнији утицај на коначни изглед програма СДП.

Ипак, захваљујући деловању Марковог саборца Енгелса (живео до 1895), као и захваљујући угледу Маркових теоријских радова, у немачком СДП ће, током наредних година, већину преузети идеолози који су себе сматрали правоверним (ортодоксним) марксистима. Најутицајнији од њих био је Карл Кауцки (Karl Kautsky, 1854-1938). Кауцки се сматрао непосредним Енгелсовим настављачем. Али, СДП је у то време ипак била нешто друго него што је била за Маркова живота. Чим је укинута Бизмарков Закон против социјалиста (трајао од 1878. до 1890), СДП је постао снажан политички чинилац. Већ на изборима 1890, СДП је добио 1,5 милиона гласова и 35 места у скупштини. Од 15 милиона радника, колико их је тада било у Немачкој, њих три милиона се учланило у социјалдемократски синдикат, а милион у саму странку. СДП је на изборима ускоро добијао и по 34 посто гласова, односно за њега је гласало 4,25 милиона бирача. Немачки СДП је постао најјача радничка странка на свету и окосница Друге интернационале (1889-1914).

Ови политички успеси импресионирали су најпре Енгелса. Он је у Уводу за *Класне борбе у Француској*, из 1895, написао да су се, увођењем општег права гласа, „услови борбе суштински променили“, да су устанци и уличне барикаде постали застарела средства промене и да је пролетаријат сада добио једно ново, убојито оружје – гласачке листиће (Енгелс, 1974: 433-447). На основу тих изборних успеха и Енгелсовог признања, Кауцки и други теоретичари СДП-а развили су особиту варијанту марксизма. Она је још за Енгелсовог живота изложена у Кауцкијевом делу *Ерфуртски програм* (*Der*

Erfurter Programm, 1892)¹⁰. Темелј Кауцкијеве теорије била је Марксова тврдња да је открио основни закон капиталистичког развоја. На основу те идеје, Кауцки је сматрао да марксисти у својим рукама имају знање које им омогућава да сагледају будућност. "Капиталистичко друштво је завршило своју каријеру; његово уништење је још само питање времена; неминовни економски развитак води природном нужношћу ка банкрутству капиталистичког начина производње. Образовање новог друштвеног облика наместо постојећег, није више само нешто што се жели, оно је постало нешто што је неминовно" (Кауцки, 1923: 138-139).

Историјски закони, дакле, делују природном нужношћу и, по Кауцком, спонтано производе две важне последице. Прво, развој капитализма природно доводи до нарастања радништва, до јачања њихове класне свести и до њихових синдикалних и политичких организација. Класна свест пролетаријата, као и његово синдикално и политичко организовање, природни су учинци капиталистичког развоја. У овој тврдњи Кауцки се непосредно позива на Маркса и његово главно дело – *Kapital* (1983: 672). Ту Маркс каже: "Са сталним опадањем броја капиталистичких магната који насилно присвајају и монополизују све предности тог преображајног процеса, расте маса беде, притиска, ропства, дегенерације и експлоатације, али и револт радничке класе, која стално набујава и коју сам механизам капиталистичког процеса производи шкољује, уједињује и организује". Синдикати и СДП представљају, по Кауцком, управо израз тог Марксовог "капиталистичког механизма" који спонтано и нежељено "шкољује, уједињује и организује" раднике. На то се, у Кауцкијево доба, надовезује "марксистичка наука", "научни социјализам", теорија коју развија и шири део "буржоаске интелигенције". Тако радничка класа индустријски развијених земаља, наоружана марксистичком науком, почиње све успешније да се бори за своје друштвене и историјске циљеве. Тиме неминовни долазак социјализма постаје још јаснији и очигледнији.

Друго, развој капитализма природно доводи до повећања бројности радника, односно до увећавања радничке класе. А политичка борба ситне буржоазije, као и самог пролетаријата, доводи до ширења права гласа. Када се успостави опште право гласа а пролетаријат постане статистички доминантан као класа, странка радничке класе однеће одлучујућу победу на изборима. Тада ће пролетаријат као статистички претежна класа, постати и политички претежна снага. "Социјализам ће освојити државну власт тек кад буде довољно снажан да у оквиру демократије добије превагу над другим партијама" (Кауцки, 1985: 117). Насилна револуција биће потребна само у случају да капиталисти одбију да признају пораз на изборима. Такође, насиље ће морати да уследи и ако се капиталисти побуне због почетка подруштвљавања (одн. подржављења) производне имовине. Али, револуција, по Кауцком, неће нуж-

---

¹⁰ Реч је о званичном коментару страначког програма СДП-а, усвојеном у Ерфурту 1891. године. Том програму је свој благослов дао и сам Енгелс (Колаковски, 1983: 16).

но представљати једнократни чин насиља. Она може бити и мирна, поступна, и трајати десетинама година.

Дакле, насиље и револуција су, за Кауцког и остале марксисте Друге интернационале, били од другоразредног значаја за радничку борбу. Они су веровали да развој капитализма, на једној страни, и јачање демократије и парламентаризма, на другој, спонтано раде у корист победе друштва без класа. “Онај одређени облик државног уређења у којем се социјализам може једино остварити”, писао је Кауцки, “јесте република и то у уобичајеном значењу речи, наиме *демократска република*” (Кауцки, 1911: 48; према Секел, 1988: 81). Пошто време ради за пролетаријат, он нема разлога да прибегава насиљу и грађанском рату. Стога, они који, у име пролетаријата хоће пошто-пото да дигну устанак, да насиљем преузимају власт и да свесно разарају установе парламентарне демократије, и нису прави марксисте. То су обични анархисти који својим авантуризмом само наносе штету пролетаријату. Њихови неуспели покушаји револуционарних преврата само изазивају ауторитарне реакције буржоазије. Те реакције се састоје у смањењу већ постигнутих демократских слобода. Иако се у том часу демократија само привремено повлачи, тиме се без стварне потребе успорава природни ток историје. Она нужно ради за ствар социјализма, па марксисте најбоље што могу да ураде јесте да тај неумитни историјски ток једноставно што мудрије следе.

Нема сумње да је основна Кауцкијева идеја била марксистичка. Маркс је зблиља веровао да је открио законе историјског развоја који нужно воде у пропаст капитализма. Али, практични закључак Кауцког одступао је од делатног и превратничког Марксовог духа, а нарочито од волунтаристичких црта Марксовог опуса (попут помињаног „Писма Вери Засулич“). Постављало се питање – ако револуционарна промена долази исто тако неминовно као што настаје помрачење Месеца, зашто се онда уопште трудити и борити. “Тачно мора бити једно од овога”, уочио је Рудолф Штамлер (Rudolf Stammeler). “Или ће доћи социјализам као и помрачење Месеца – а тада нема смисла бринути се, борити се, организовати партију радничке класе итд. Или постоји могућност да до социјализма уопште и не дође, а ви га желите па се због тога борите за њега. Али, тада теорија о нужности социјализма није истинита” (наведено према Бухарин, 1980: 41).

Један марксиста, који је долазио из другачије политичке средине у односу на Кауцког и који је имао сасвим другачију личну нарав, извукао је, из исте Марксове теорије (само стављајући нагласак на њене волунтаристичке црте), сасвим супротне закључке. Реч је о Владимиру Иљичу Лењину (1870-1924). А ти закључци водили су идеји „класног рата“ и, на крају, пракси „класоцида“.

Лењинова идеја „класне авангарде“ и диктатуре

Лењинова страсна и нестрпљива природа није могла да чека да Русија, у друштвеном и индустријом развоју, достигне Кауцкијеву Немачку. И, затим, да чека ко зна још колико времена да руски пролетаријат постане статистичка већина, освоји опште право гласа и победи на скупштинским изборима. У тренутку када се Лењин, на политичкој позорници Русије, пробио у први ред, од 166 милиона Руса непољопривредних радника је било 15 милиона, а правих индустријских радника-пролетера само 3,4 милиона (Трукан, 1994: 7). Чланова СДП, чак ни у најширем смислу речи, није било више од 100 хиљада¹¹. Чекати да радници у Русији постану већина, а СДП да добије изборе, значило је живети још 70 или 100 година. Лењин није имао толико ни времена, нити стрпљења. .

Теоријски израз тог нестрпљења била је његова програмска књига *Шта да се ради?* (1902; Лењин, 1949). Лењин је ту устврдио да радничка класа, спонтано, не само да никада неће извести револуцију. Она никада неће доћи ни до класне свести, односно неће никада од “класе по себи” постати “класа за себе”. Најдаље докле пролетаријат, остављен сам себи, може да дође јесте *синдикализам*. А то је само распарчана свест о непосредним интересима радника, који се тичу њихових надница и дужине радног времена. Жели ли се истинска промена класног положаја пролетаријата, његово претварање у субјекат револуције, неопходно је да се умеша марксистичка интелигенција.

„Системски штрајкови представљали су заметке класне борбе, али само заметке и ништа више. Узети сами за себе, ти штрајкови су били тредјунионистичка, али не још социјалдемократска борба; они су значили буђење антагонизма између радника и послодаваца, али код радника није било, и није могло бити, свести да њихови интереси стоје у непомирљивој супротности с интересима читавог савременог политичког и друштвеног система. (...) Она (свест – А. С) је могла бити донесена само споља. Историја свих земаља показује да радничка класа искључиво својим снагама може изградити само тредјунионистичку свест. (...)Учење социјализма израсло је из оних филозофских, историјских и економских теорија које су разрађивали образовани представници имућних класа, интелигенција (Лењин, 1949: 35)“.

У то време Кауцки је за Лењина још био ауторитет. Лењин стога с одобравањем наводи Кауцкијев став да је “социјалистичка свест нешто што је споља унесено (von aussen Hineingetragenes) у класну борбу пролетаријата, а

---

¹¹ У руској СДП је, 1906, званично било 13.000 бољшевика, 18.000 мењшевика, 33.000 чланова Бунда (јеврејског радничког удружења), 26.000 пољских и 14.000 литванских социјалдемократа. Нешто доцније, 1910, Лав Троцки (1879-1940) проценио је бројно стање СДП на свега 10.000 људи (Колаковски, 1983: 499). У јануару 1917, бољшевика није било више од 24.000 (Bettelheim, 1976: 194).

не нешто што је из ње настало спонтано (*urwüchsig*)”¹². Међутим, Кауцки под “социјалистичком свешћу” није подразумевао класну свест уопште (јер, као што се види из наведене реченице, пролетаријат не би могао да води “класну борбу” а да нема класну свест). Он је под социјалистичком свешћу подразумевао класну свест пролетаријата која је допуњена марксистичком науком, као водичем за конкретно политичко и историјско деловање. За Кауцког је јасно да пролетаријат није могао социјалистичку науку да створи самоникло. Ни један пролетер није могао да напише *Kanunmal*. За то су били нужни интелектуалци, научници. Отуда се, за Кауцког, научни социјализам, споља уноси у пролетаријат, а група која то ради јесте део “буржоаске интелигенције” (исто). Реч је, као што је то још Маркс приметио, о “буржујима-идеолозима, који су се радом пробали до теоретског разумевања целокупног историјског кретања” (Маркс и Енгелс, 1948: 39)¹³.

Лењин је, међутим, отишао знатно даље од ове Кауцкијеве напомене. Он је утврдио да је спонтана свест до које долази пролетаријат – синдикализам – само један од облика буржоаске свести. Синдикализам је, дакле, лажна, искривљена свест која замагљује пролетаријату јасно сагледавање његових суштинских класних интереса¹⁴. Владајућа идеологија капиталистичког друштва толико је јака да врши кобни, корозивни утицај на свест радничке класе. Стога комунисти тек треба да класно освесте пролетаријат. То је, уосталом, писао и сам Маркс: “Најближи циљ комуниста јесте исти као и свих осталих пролетерских партија: формирање пролетаријата у класу” (Маркс и Енгелс, 1948: 47). Комунисти тек треба да од пролетаријата направе класу. Дакле, објашњава даље Лењин, без идеолошке борбе коју води “револуционарно-социјалистичка интелигенција” (Лењин, 1949: 36), пролетаријат би имао само једну варијанту буржоаске свести и никада не би постао “класа за себе”.

Али, није довољно развијати само марксистичку идеологију и споља уносити класну свест у пролетаријат. Потребно је споља и организовати радничку класу. “Без `десетка` талентованих, опробаних, стручно припремљених

¹² Кауцкијев чланак у *Neue Zeit*, 1901/2, XX, I, бр. 3, стр. 79, који Лењин наводи (1949: 44) без помињања наслова.

¹³ Уосталом, вођи радничког покрета, чак и на месној равни, често су долазили управо из средње класе. Фостер је, истражујући раднички покрет у Олдаму (Oldham), утврдио да је од 50 руководилаца радничког покрета, у раздобљу 1830-1850, чије је занимање могао да утврди, њих 24 долазило из средње а 26 из радничке класе (Foster, 1983: 230).

¹⁴ „Тредјунионизам баш значи идејно поробљавање радника од стране буржоазије. Зато се наш задатак, задатак социјал-демократије, састоји у борби против спонтаности“ (Лењин, 1949: 45). „Али зашто – упитаће читалац – спонтани покрет води баш господству буржоаске идеологије? Из простог разлога што је буржоаска идеологија по свом постанку кудикамо старија од социјалистичке, што је свестраније разрађена, што располаже неупоредиво већим средствима за ширење. (...)Радничка класа спонтано нагиње социјализму, али најраширенија буржоаска идеологија раднику се ипак спонтано највише намеће“ (Лењин, 1949: 47).

и дугом школом обучених вођа, није могућа данашњем друштву истрајна борба ни једне класе” (Лењин, 1949: 130). Отуда је радницима потребан „комитет састављен од професионалних револуционара“ (130), који ће их повести у одлучујући бој. “Дајте нам организацију револуционара – и ми ћемо преврнути Русију!”, пише Лењин (135). Марксистичка интелигенција преко ове револуционарне организације – Партије – у пролетаријат споља уноси свест о његовој историјској мисији и води га у коначну победу. Партија, по Лењину, “политички васпитава радничку класу” (63), “заражава га нетрпељивошћу” како према капиталистима тако и према свим идеолошким отпадницима (47), даје му “знање о односу свих класа и слојева према држави и влади, и узајамним односима свих класа” (87), тиме га освешћује, организује га и политички води у револуцију и промену целокупног друштвеног поретка¹⁵.

Овакво Лењиново читање Маркса, коренито другачије од Кауцкијевог, имаће и суштински другачије практичне последице. Његова тврдња да раднички покрет, остављен сам себи, може имати само буржоаску свест, значиће да раднички покрет без Партије и марксистичких интелектуалаца није истински раднички, већ заправо буржоаски покрет. Да ли је неки покрет раднички или буржоаски, дакле, неће зависити од његовог класног састава, већ само од природе његове идеологије. Британска лабуристичка странка је састављена преваходно од радника. Али то није радничка већ буржоаска странка, пошто нема револуционарну, марксистичку, истински пролетерску идеологију. Отуда и британски раднички покрет, којег предводе лабуристи, не може никако бити раднички, већ само буржоаски. Напротив, у руској болшевичкој партији, радници су чинили тек нешто више од половине чланства¹⁶. Али, у њој не мора да буде ни један једини радник. Она може бити састављена искључиво од марксистичких интелектуалаца. Али, она остаје истинска пролетерска партија јер има исправну, марксистичку, револуционарну идеологију. И раднички покрет, на чијем је таква партија на челу, онда је истински пролетерски покрет.

Партија је, тако, за Лењина носилац пролетерске идеологије потпуно

---

¹⁵ Као што скреће пажњу Брдар (2000: 289), и сам Маркс је веровао да у енглески пролетаријат, иако најразвијенији на свету, треба споља унети додатну револуционарност, како би се најзад покренуо у акцију. Управо то је задатак елите из Комунистичке интернационале. „Енглези имају сву потребну грађу за револуцију. Оно што им недостаје је дух уопштавања и револуционарна страст. То може да надокнади само Генерално веће (Интернационале – А. С) и тако убрза револуционарни покрет у овој земљи и, према томе, свуда“ (Маркс, 1979б: 341-2). То је, очигледно, још једна црта револуционарног волунтаризма код Маркса, коју је Лењин, доцније, само до краја развио и применио.

¹⁶ Од 24.000 чланова, колико је болшевика било у јануару 1917, радника је било 14.000 (Bettelheim, 1976: 194). Али, тада су бар радници чинили већину. До 1921, Партија је нарасла на 732 хиљаде чланова, али радника није било више од 300 хиљада (исто). Штавише, већина од њих није радила свој посао у индустрији, већ је била у државној служби (служили су као војници или чиновници). Године 1919. свега 11 посто чланова болшевичке партије радило је у фабрикама (Bettelheim, 1976: 195).

независно од стварног, емпиријског пролетаријата. То је зато што се Партија руководи Марксовом теоријом, његовом социјалистичком науком. Захваљујући тој науци, Партија тачно зна шта је стварни интерес пролетаријата, независно од тога шта искуствени пролетаријат у некој земљи стварно хоће. Маркс је открио законе историјског развоја. Познајући те законе Партија боље од пролетаријата разуме историју и друштво. Стога Партија боље од пролетаријата може да зна и шта тачно радничка класа треба политички и историјски да чини.

Дакле, знање о историјској нужности, поседовање марксистичке науке, за Лењина је основа целокупне класне и политичке легитимације. Није важно шта желе и шта хоће стварни пролетаријат и остатак друштва. Важно је шта каже наука и шта каже Партија која ту науку поседује. О томе шта ће се у будућности збити не одлучује ни пролетаријат, нити друштво. То зависи од историјских закона и револуционарне воље да се њихово деловање појача и кретање друштва убрза. А знање и вољу поседује управо Партија. Зато одлуке о будућем деловању и не може да доноси незнатљива већина – пролетаријат или народ. То може да чини само просвећена мањина, оличена у организацији колективног марксистичког интелектуалца – у Партији.¹⁷

Из знања о законима историје, Лењин је, дакле, извукао *право* на вођство у радничкој класи, као и у целокупном друштву. А из права на вођство, извукао је, затим, Лењин и право на *диктатуру*. У два месеца која ће претходити Октобарској револуцији, у августу и септембру 1917, Лењин грозничаво пише још једно своје програмско дело – *Државу и револуцију* (Лењин, 1960а)¹⁸. У њему, са запањујућом искреношћу, износи шта све большевици намеравају да ураде када изведу револуцију и дођу на власт. И збиља, *Држава и револуција* је хладнокрвна и сурова најава онога што ће се, само после месец дана, почети дешавати у Русији. *Држава и револуција* је хладнокрвна и сурова најава подухвата који је Лењин предузео у Русији – баш као што је *Мајн кампф* био хладнокрвна и сурова најава подухвата који је Хитлер предузео у Немачкој.

¹⁷ Из овога би требало да буде јасније зашто је марксистичка, комунистичка и уопште левичарска идеологија толико привлачна за интелигенцију. Та идеологија, као што се види, тврди да носилац знања боље од осталих у друштву зна не само шта јесте, већ и шта треба. Пошто су управо интелектуалци носиоци знања, онда они треба да воде друштво, и о њему одлучују. То је својеврсна легитимација просвећеног апсолутизма, у којој је апсолутни монарх – интелектуалац, или апологија Платонове државе у којој су владари философи-интелектуалци. За интелигенцију такав положај је много привлачнији него демократија, у којој превагу односи мишљење, тежње и жеље већине људи. Док интелигенција, у лењинистичкој визури марксизма, директно влада, у демократији она то може тек посредно, ако успе да убеди већину становништва у своје идеје. Отуда стални презир појединих левичарских интелектуалних кругова према демократији, стална критика како је демократија „неефикасна“, „спора“, „килава“, „млитава“, итд.

¹⁸ Књига неће бити довршена и одмах објављена. Шест завршених глава појавиће се тек након успешног преврата, 1918.

Лењин у *Држави и револуцији* најпре одлучно одбацује демократију и парламентаризам. Он се руга привржености Кауцког и немачких социјалдемократа демократском путу у социјализам. То је подлегање капиталистичкој идеологији. Капиталисти славе демократију зато што је за њих “свемоћ богатства сигурнија у демократској републици”, него у неком ауторитарном поретку. Због тога је “демократска република најбоља могућа политичка љуштура капитализма”, каже Лењин (1960: 22). Ко хоће да сруши капитализам, мора да разбије и ту љуштuru. Што се парламентаризма тиче, он је обична смејурија: “Решавати једном у неколико година који ће члан владајуће класе тлачити, газити народ у парламенту – ето у чему је права суштина буржоаског парламентаризма” (62-3). “У парламентима се само брбља са специјалним циљем да се `простом свету` баци прашина у очи” (63-4), па су зато парламенти само “пуке брбљаонице” (64). Због свега тога немачки социјалдемократе греше када верују да ће бескласно друштво наступити заједно са демократизацијом поретка. “Од те капиталистичке демократије развитак напред не иде просто, право и глатко `ка све већој и већој демократији`, као што ствар представљају либерални професори и ситнобуржоаски опортунисти. Не. Развитак напред, тј. ка комунизму, иде кроз диктатуру пролетаријата и друкчије не може ићи” (115).

Лењин је сва упозорења Бакуњина, да ће се диктатура пролетаријата брзо свести на диктатуру партијских руководилаца, одбацио као обична зановетања. “Ми их морамо угњести (мисли на буржоазију – А. С) да бисмо ослободили човечанство од најамног ропства”, објашњавао је. “Њихов отпор треба сломити силом – јасна ствар: тамо где постоји угњетавање, постоји и насиље, нема слободе, нема демократије” (116). Зато је нужна диктатура пролетаријата, па је прави “марксист само онај ко проширује признавање класне борбе до признавања диктатуре пролетаријата” (47). А главно оруђе те диктатуре биће – држава.

«Држава је организација насиља за угњетавање неке класе» (35), “организација за систематско *насиље* једне класе над другом, једног дела становништва над другим” (108; подвукао Лењин). “Посебна сила за угњетавање` (Лењинов навод из Енглеса – А. С) пролетаријата од стране буржоазије, мора бити замењена `посебном силом за угњетавање` буржоазије од стране пролетаријата (дикататура пролетаријата)” (27).

Држава је, објашњавао је Лењин и доцније, када је преузео власт, само “машина за угњетавање једних од стране других”¹⁹. “Ми смо ту машину одузели капиталистима, узели смо је за себе. Том машином или тољагом ми ћемо уништити сваку експлоатацију, и кад на свету не остане могућност експлоатације – тек онда ћемо ту машину бацити у старо гвожђе” (исто). Употреба државе као тољаге природан је учинак “расцепа друштва на непомирљиво

---

¹⁹ “О држави”, предавање на Свердловском универзитету 11. јула 1919, у Лењин, 1960а: 190.

непријатељске класе” (17; 18). Револуција, чији је крајњи циљ укидање класног друштва, не подразумева одрицање од те тољаге, напротив. “Диктатура једне класе је неопходна не само за свако класно друштво, не само за пролетаријат који је оборио буржоазију, него и за цео историјски период који одваја капитализам од `друштва без класа`, од комунизма” (49). Сам комунизам, као бескласно друштво, наступиће тек када дође до потпуног укидања “супротности између умног и физичког рада” (126) и када се “оствари правило: `Свако према способностима, свакоме према потребама`” (126). А када ће се тачно то десити, за колико година или деценија, “то ми не знамо и не можемо знати” (126).

А докле, док не наступи комунизам, на делу ће бити диктатура пролетаријата. Та диктатура, у политичкој сфери, подразумева “уништење парламентаризма” (69) и сваке “поделе законодавног и извршног рада” (65). У сфери производње, подразумева “радикално чишћење друштва од гнусоба и гадости капиталистичке експлоатације” (133), а у сфери потрошње “експропријацију и реквизицу” буржоаских станова и кућа и усељавање пролетера (78-9). Уопште, доћи ће до “стварања најстроже, гвоздене дисциплине, коју ће подржати државна власт наоружаних радника” (67). То ће значити “*најстрожу* контролу од стране друштва и *од стране државе* над мером рада и мером потрошње” (127, подвукао Лењин).²⁰ Наступиће “претварање свих грађана у раднике и службенике једног великог `картела`, наиме: целе државе” (127). “Цело друштво биће један уред, једна фабрика, са једнакошћу рада и једнакошћу плате” (133). “Сви грађани претварају се у службенике у најму државе коју чине наоружани радници. Сви грађани постају службеници и радници једног свенародног државног картела. Цела ствар је у томе да они раде подједнако, тачно пазећи на меру рада, и да примају подједнако” (132).

То ће бити поредак у коме сво становништво ради у најму код наоружаних радника и под њиховим је сталним и непрекидним надзором: “Кад већина народа почне да врши самостално и свуда такву евиденцију, такву контролу над капиталистима (сада претворене у службенике) и над господом интелектуалцима који су сачували капиталистичке навике, тада ће контрола постати доиста универзална, општа, свенародна, тада јој се нико неће моћи уклонити, `неће се имати куда денути`” (133). Дрзне ли се неко од “господићића” да се само на тренутак “уклони од те свенародне контроле и евиденције”, то ће “бити праћено тако брзим и озбиљним казнама – јер наоружани радници су људи практичног живота, а не сентиментални интелектуалчићи и тешко да ће дозволити да се с њима неко шали” (134).

Била је то визија друштва као радног логора. У њему је требало да влада тотална, беспштедна контрола над целокупним животом – како у производњи, тако и у потрошњи. У име укидања капиталистичког система у коме

²⁰ То исто каже и Троцки: “Пут према социјализму води кроз државност највећег интетитета... Држава пре него што нестане поприма облик диктатуре пролетаријата тј. најнемилосрдније државе која свестрано задире у живот грађана” (Троцки, 1971: 278).

пролетаријат ради за капиталисте, требало је да се уведе систем у коме би сви били пролетери који раде подједнако и троше подједнако. Радници је, дакле, требало да јуришају на бајонете, скапавају по тамницама или да с песмом одлазе на вешала, само да би после победе и сами постали бездушни надзорници туђег рада, контролори туђе потрошње, или пуки завртањ свемоћне државне машинерије којом управљају партијски функционери. Истина, у *Држави и револуцији* још нема изричитог означавања Партије као јединог носиоца диктатуре пролетаријата. Али, јасно се говори о “авангарди пролетаријата, која је способна да узме власт и да води цео народ социјализму” (37). Јасно се, дакле каже, да неће пролетаријат бити тај који је на власти, већ његова авангарда. И да неће пролетаријат сам отићи у социјализам, већ да ће тамо бити одведен. То је потпуно разумљиво. Јер, сетимо се – остављен сам себи, пролетаријат може да изгради само лажну, буржоаску свест, не и истинску револуционарну и социјалистичку.

Ове своје салонске снове, из августа и септембра 1917, Лењин је већ следећег месеца, доследно и систематски, почео да остварује. У том смислу, показе се да је он био истински пророк. У *Држави и револуцији* погрешно је једино у две ствари.

Прво, тврдио је да ће револуција довести до огромног повећања производње и продуктивности. “Та експропријација (капиталиста – А. С) пружиће могућност циновског развитка производних снага. И, видећи како већ сад капитализам невероватно задржава тај развитак, како би много шта могло кренути напред на основу данашње, већ постигнуте технике, ми смо у праву да с потпуном сигурношћу кажемо да ће експропријација капиталиста неизбежно донети циновски развитак производних снага људског друштва” (125). У стварности, револуција и убрзани прелазак на “прву фазу комунизма” довешће до фактичког краха производње и до опште глади²¹. А сваки даљи производни напредак биће од тада праћен насиљем и беспримерним жртвама становништва.

И друго, Лењин је тврдио да ће диктатура пролетаријата “стајати кудикамо мање крви него што је стајало гушење устанка робова, кметова, најамних радника, да ће она стајати човечанство много јевтиније” (118). У стварности, седам година Лењинове диктатуре пролетаријата у Русији (1917-1924)

---

²¹ Као учинак Лењиновог експеримента да створи ново друштво, али и због грађанског рата који је управо Лењин, као што ћемо видети, изазвао и непрестано подгрејавао, индустријска производња 1921. пала је, у односу на 1916. годину, седам пута (на 14 посто). Произведено је 39 посто мање житарица, а сточни фонд је смањен за 43 посто у односу на 1913. (Секељ, 1988: 260). Општи резултат је била масовна глад 1921-1922, с појавом канибализма (Брдар, 2000: 415). Глад је у смрт отерала између пет и седам милиона људи (ЦКК, 1999: 19; Брдар, 2000: 415). Године 1922-1923, обрађивало се 30 посто мање земље него 1913. (Bettelheim, 1976: 240).

однело је више живота него седам претходних векова царског апсолутизма²². А Лењинови следбеници, у наредних неколико деценија, отераће у смрт више људи, жена и деце него било који политички покрет у људској историји²³.

Класни рат као истребљење непролетерских класа

Лењин је на власт дошао смелим државним ударом. Десетог октобра ди-гао је руке од даљег писања *Државе и револуције*, спаковао се и отпутовао у Петроград. Одмах је заказао седницу Централног комитета. Захтевао је да ЦК донесе одлуку о оружаном побуну. Већина у ЦК била је против, али их је

²² Процењује се да је су Лењинови бољшевици (1917-1924) директно убили преко сто хиљада људи, а пет до седам милиона “кулака” и њихових породица пустили да скапају од глади (ЦКК, 1999: 19; Брдар, 2000: 415). Један од главних Лењинских егзекутора, шеф политичке полиције ЧеКа («Чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией» -- Ванредна комисија за борбу против контрреволуције), М. Н. Лацис, у својој књизи “Две године борбе на унутрашњем фронту” (*Два года на внутреннем фронте*, ГИЗ, Москва 1920), похвалио се да је, према подацима који су „далеко од потпуних“, само у двадесет губернија средишње Русије за годину и по дана (током 1918, и у првој половини 1919), “вансудским” дејством ЧК стрељано 8.389 људи а ухапшено 87 хиљада (наведено према: Солженицын, 1973: 306-7). Као поређење с тим, за 80 година царске власти (1826-1906) стрељано је свега 894 човека – десет пута мање за 50 пута више времена (Солженицын, 1973: 307). То значи да су Лењинови бољшевици, у јединици времена, убијали 500 пута више људи него што се убијало у доба царског апсолутизма (и толико више у односу на доба шпанске инквизиције; види податке у: Брдар, 2000: 199, фн160). Солжењичин, који доноси ово поређење, напомиње да Лацисова бројка обухвата само стрељања које је извршила централизована политичка полиција. У њу не улазе егзекуције које су вршили месни бољшевици, нити остали облици централизованих смакнућа – као што су масовна потапања баржи с официрима и таоцима у Финском заливу, Белом мору, Капсијском мору, Црном мору, Бајкалском језеру итд. (Солженицын, 1973: 436).

²³ Укупне жртве комунистичког терора у СССР писци *Црне књиге комунизма* (ЦКК, 1999:14) процењују на преко 20 милиона људи (као и Роберт Конквест [Robert Conquest] и Солжењичин), а у Кини и на читавих 65 милиона (Медведев чак даје број од 60 милиона само за СССР [Медведев, 1989: 297]). Додају ли се (оним нижим бројкама) и жртве у осталим земљама у којима су комунисти били на власти, долази се до цифре од невероватних 100 милиона убијених или уморених људи (ЦКК, 1999: 25). То је тачно четири пута више него што је био биланс смрти нацистичке владавине (25 милиона; ЦКК, 1999: 25). Процену о 100 милиона комунистичких жртава неки писци су оценили као претерану (види педантни преглед свих критика ЦКК у Куљић, 2002: 319-74). Међутим, иако бројка од 100 милиона вероватно изгледа превише заокружена, и даље нема сумње да је реч о злочину најстрашних размера. Мање бројке које се у литератури помињу за СССР су: 8-12 милиона (Стивен Роузфилд [Steven Rosefielde]), 10-11 милиона (Алек Нове [Alec Nove]), 15 милиона (Александар Јаковљев [Александр Николаевич Яковлев]; види тачне изворе у Адлер, 2005: 45-6). Ове бројке су свакако ниже од првобитне Конквестове, Солжењичинове или ЦКК процене од 20 милиона. Али, чак и ако се претеривање ЦКК састоји у удво-стручењу броја жртава, 50 милиона комунистичких жртава и даље је неупоредиво најцрњи биланс забележен у људској историји (и бар двоструко већи од нацистичког).

Лењин 10 сати убеђивао да се осмеле. Коначно, на гласању, било је 10 за, 2 против, уз 11 одсутних. И 25. октобра, неколико стотина борбених бољшевица повешће још толико војника и морнара у заузимање кључних тачака у престоници.

Била је довољна градска полиција да растера хулигане. Али, није било полиције, јер није било ни државе. Цар је био оборен у фебруару, а Привремена влада, трећа од тада, коју су чинили либерали²⁴ и социјалисти²⁵ никако није успевала да успостави пуну власт у земљи. Војска састављена од 10 милиона сељака била је у расулу. Сељаци су били захваћени револуционарним врењем. Пошто је сломио револуцију из 1905, Цар је започео земљишну реформу (1907-1914). Али, земљу је добило свега милион од 15 милиона сељачких домаћинстава. Две трећине домаћинстава од тих 15 милиона нису имали земље ни толико да могу да се са ње исхране, три милиона је то могло, па се сматрало средњеимућним, а два милиона је могло да производи за тржиште, па се сврставало у имућне сељачке породице (Лењин, 1975в: 206). У рововима Галиције, сељаци су сањали да се врате кући и дочепају се сопствене земље. Већ дан после преврата, бољшевици су им управо то понудили. Донели су Декрет о миру и Декрет о земљи. Првим је понуђен “миро одмах”, а другим је земља одузета велепоседницима и дата “аграрним комитетима” (види *Декрет у: Лењин, 1975а: 309*). Чувши за то, војници су поверовали да је дошао час за расподелу. Отпочело је масовно напуштање војске, јер нико није желео да пропусти поделу земље и стоке.

То је било довољно да бољшевици учврсте власт у Петербургу и почну да преузимају остале градове. До краја године овладали су готово свим већим градским средиштима. Лењин је сада могао да започне остваривање своје замисли о бескласном друштву. Кренуо је са одузимањем све производне имовине²⁶, али и осталог што су поседовали крупни и средњи капиталисти. Поред фабрика, одузимане су и куће, станови²⁷, аутомобили, намештај, новац

²⁴ Уставнодемократска странка, тзв. кадети. Чинили су већину у прве две од три привремене владе, колико их је било између 2. марта и 25. октобра 1917.

²⁵ Социјалистички револуционари (тзв. есери) и мењшевици, умерено крило руског СДП. Чинили су већину у трећој привременој влади.

²⁶ “Декретом о радничкој контроли”, објављеном 19. новембра 1917, одузета је власницима управа над свим предузећима у којима је запослено 5 или више радника (види Лењин, *Дела*, 1975а: 314). Банке су национализоване 14. децембра 1917. Декрет о конфискацији целокупне црквене имовине објављен је 21. јануара 1918. Формална национализација већих и дела средњих предузећа извршена је декретом од 28. јуна 1918. До краја те године, држава је постала и формални власник 35 посто свих предузећа. Током 1919. национализован је и остатак средњих предузећа, па је у 1920. држава имала надзор над 92 посто индустријске производње (Трукан, 1994: 55).

²⁷ Сви станови за изнајмљивање конфисковани су већ крајем новембра 1917. (види Лењин, 1975а: 384).

и драгоцености, одећа, храна итд.²⁸ У почетку припадници буржоазије нису били хапшени, депортовани или убијани. Били су само присиљавани да се, са најнужнијим личним стварима, преселе у подруме својих сопствених кућа. У њихове станове (или све собе осим једне) усељени су радници, који су чинили кућни комитет. Они су добили право да надзиру приходе и расходе својих комшије-буржуја²⁹. Радницима су највећма подигнуте плате, уз укидање радног надзора. Производња се одмах сурвала³⁰, а нико није више хтео да ради најтеже и најпрљавије послове. Зато је у јануару 1918. уведена радна обавеза за све “паразитске слојеве друштва” – тј. за буржоазију и интелектуалце³¹. Они су били ти који су упућивани, без обзира на пол, да раде такве послове³².

²⁸ У говору болшевичким агитаторима, 23. јануара 1918, Лењин је објаснио како треба да изгледа “експропријација буржоазије”: “Буржоазија, сакривши у сандуке напљачкано, мирно размишља: ‘Ништа зато; свака сила за времена’. Народ мора извући ‘прождрљивца’ и присилити га да врати опљачкано. Ви то морате спровести на самом месту(...) Право је имао старац-болшевик који је објаснио козаку у чему се састоји болшевизам. На козаково питање: ‘А је ли истина да ви, болшевици, пљачкате?’ – старац је одговорио: ‘Да, ми пљачкамо опљачкано’. Потонућемо у овом мору ако из тих мешина не извучемо све сакривено, све опљачкано у току свих година несавесне, злочиначке експлоатације” (Лењин, 1975б: 120). “Нема новаца, ето где је наша слабост”, вајка се Лењин на Конгресу аграрних комитета (28. јануара 1918), “ето зашто смо слаби и зашто паги наша земља. Има још много новаца у граду и на селу, код крупних кулака. Тај новац сведочи о експлоатацији радног народа и мора бити код народа” (Лењин, 1975б: 123-4).

²⁹ Лењин је, 7. децембра 1917. године, саставио нацрт “Декрета о борби против контр-револуционара” и доставио га првом шефу Чеке («Чрезвычайная комиссия по борьбе с контр-революции» – Ванредна комисија за борбу против контр-револуције), а доцнијем министру полиције, Ф. Е. Ђержинском. У њему је стајало: “Лица која припадају богатим класама (тј. они који имају приход од 500 и више рубаља месечно) (...) дужна су да у року од три дана у три примерка с потписом и навођењем адресе, поднети кућним комитетима изјаве о свом приходу, својој служби и свом раду. (...) Друго, та лица су обавезна да у року од недељу дана од доношења овог закона набаве радну и потрошачку књижицу (у прилогу је образац те књижице), у коју ће се сваке недеље уносити подаци о приходима и расходима” (Лењин, 1975а: 424-5). За буржује који би одбили овакво потчињавање кућним комитетима, Лењин је предвидео казну од 5.000 рубаља, затвор од једне године или казну слања на фронт (исто).

³⁰ Путиловски заводи, у Петрограду, за раздобље у коме су добили државну помоћ од 96 милиона рубаља произвели су робе у вредности од свега 15 милиона – или 6 пута мање! (Кауцки, 1985: 94). “Дохоци совјета износе 8 милијарди, а расходи 28 милијарди”, жали се, 23. јануара 1918, и Лењин (1975б: 120).

³¹ Сви службеници су већ од краја октобра 1917. били везани за свој посао и нису га смели напуштати под претњом казне од пет година затвора, уз конфискацију целокупне имовине (уредбу је својеручно саставио Лењин; види Лењин, 1975а: 325).

³² Тако Лењин, 21. фебруара 1918, издаје декрет у коме стоји: “У те батаљоне (за копање ровова – А. С.) морају се укључити сви за рад способни припадници буржоаске класе, мушкарци и жене под контролом црвеногардејаца; оне који се одупиру – стрелати” (Лењин, 1975б: 146).

Али, тиме што су били натерани да раде најтеже и најпрљавије послове буржуји нису постали радници. Као што је то, згрожен, описивао Кауцки:

„У категорије радника или буржуја у Совјетској Русији не увршћује се по функцијама које се тренутно обављају, него по онима које су обављане пре револуције. У Совјетској републици буржуји се јављају као посебна људска врста, чија су обележја неизбрисива. Као што црнац остаје црнац, а Монгол остаје Монгол, где год се појавио или како год се оденуо, тако буржуј остаје буржуј чак и кад постане просјак или живи од свог рада“ (Кауцки, 1985: 95).

Али, одузимање имовине и прихода од имовине, као и принудни рад буржоазије, није, по мишљењу бољшевика довело до класног уједначавања. Буржоазија је имала уштеђевину, што ју је и даље, по оцени Лењина, чинило друштвено доминантном класом (Лењин, 1975б: 306). Део те уштеђевене „социјализован“ је приликом национализације банака, 14. децембра 1917.³³ Ипак, није могла бити одузета сва уштеђевина³⁴, па се прибегло уништењу тржишта. Оно је ионако било слабо у условима рата и опште имовинске несигурности. Већ крајем новембра 1917. Лењин захтева „централизацију потрошње путем принудног удруживања у потрошачке задруге“ (Лењин, 1975а: 397). До краја децембра 1917. ставља се под строги надзор свака трговина, док се шири снабдевање преко купона³⁵. Лењин стално куди „проклету прошлост која је навикла људе да на набављање хране и одеће гледају као на `приватну` ствар“ (Лењин, 1975б: 342), захтевајући да се и ту уведе „совјетска, државна контрола и евиденција“ (исто; подвукао Лењин). Све то би, ставља Лењин, почетком марта 1918, у нови програм партије, имало да доведе до “замене

---

³³ Декретима “О национализацији банака” и “О ревизији сефова у банкама” уштеђевина у приватним сефовима по банкама подвргнута је “ревизији” – тј. попису и стављању под надзор (нацрт је направио Лењин; види Лењин, 1975а: 437. Такође, Лењинов декрет о национализацији банака превидео је да су “лица из редова богатих класа дужна да сав свој расположиви новац држе у Државној банци (...), а могу подизати највише 100-125 рубаља недељно (према одлуци локалних совјета), за трошкове живота” (Лењин, 1975а: 442). Уништивши банкарско тржиште, бољшевици су отпочели да штампањем новца попуњавају буџет. То је покренуло инфлациону спиралу, па се Лењин, 4. марта 1918, жали како је “код нас новчана глад, недостају новчанице, експедит не може штампати колико је потребно” (Лењин, 1975б: 194). Тиме је за врло кратко време заправо обезвређена сва новчана уштеђевина грађана.

³⁴ Лењин се, крајем марта 1918, жали да и поред свих класно револуционарних мера, од укупно 30 милијарди рубаља новца, “најмање 20 милијарди од те суме, а можда и знатно више, представља залиху која је потпуно непотребна у трговачком промету и коју представници буржоазије и имућних класа чувају, сакривају, таје, због користољубивих – или користољубиво-класних циљева” (Лењин, 1975б: 307).

³⁵ У 1918. снабдевање преко купона покривало је 47 посто зараде, 1919. 79 посто, а 1920. 93 посто радничке и службеничке плате (Трукан, 1994: 60). Декретом од 7. децембра 1920, сви индустријски и други производи имали су да се расподељују на 2,1 милион радника и службеника. Буржуји и сељаци нису улазили у ову расподелу (исто, 61).

индивидуалног економисања појединих породица заједничком исхраном великих група породица” (Лењин, 1975б: 261). Што ће рећи, до заједничке исхране, на колективним казанима и у јавним кухињама.

У животу, овако „високи“ идеали, ипак, нису могли бити одмах остварени. Али су одмах могли бити уведени купони којим су следовања распоређивана у размери 4:3:1. То значи да су непролетерски слојеви, лекари или инжењери, добијали четири пута мање хране од пролетера. Картице за хлеб важиле су само месец дана. Уколико сте били неверни пролетерској власти, већ следећег месеца, на основу оцене вашег “кућног комитета”, могли сте бити сврстани у нижу категорију. А купоне уопште и нисте морали добити. То је био изванредан начин крођења (Брдар, 2000: 226)³⁶. Не само недовољна послушност, већ и недовољна ревност, значила је за неког инжењера или лекара глад целе његове породице. Гладна деца као казна – нема бољег оруђа за потчињавање.

Грађани баш нису били одушевљени “нижом фазом комунизма” и Лењиновим најавама о брзом преласку на *Massenspeisung* (Лењин, 1975б: 261), тј. на колективни казан. Напротив, почели су да пружају отпор. Стога се само десет дана по преврату, Лењин, као председник нове владе, обратио прогласом „радницима, војницима, сељацима, свим трудбеницима“ и позвао их да “хапсе и предају револуционарном народном суду” сваког ко пружи “било какав отпор (...) ствари обезбеђења радничке контроле над производњом и расподелом производа” (Лењин, 1975а: 345-6). Но, изгледа да Лењин није био задовољан размерама и учинцима тих хапшења, па је, месец дана доцније, образовао политичку полицију – Чеку. До краја 1918. Чека је већ бројала 40 хиљада оружника. До почетка 1921. нарасла је и на свих 280 хиљада. Главни задатак Чеке убрзо је постало уклањање из друштва одређених класа. Челник Чеке, Лацис јасно је изразио идеју класоцида:

„Ми не ратујемо против приватних лица, ми истребљујемо буржоаску класу. Зато, кад год је буржуј под истрагом, први корак не треба да буде испитивање, ради утврђивања материјалних доказа да ли је оптужени речју или делом против совјетске власти, него да се сведоку поставе само три питања: којој класи припада, које му је порекло, какво му је васпитање, образовање и професија. Судбина оптуженог има да се одлучи само у складу с одговорима на ова три питања. Ето шта значи `црвени терор` и шта је његова суштина“.³⁷

Класни рат, који је Лењин отпочео 1917. године, у пракси се претварао у

³⁶ Чак и ако сте имали купоне, а припадали сте непролетерским класама, лако сте могли да останете без хлеба. Лењин је, рецимо, средином јануара 1918, затражио да се, у Петрограду, “имућни део становника 3 дана остави без хлеба, јер они имају залиха и других намирница, а могу их набавити од шпекуланата по високим ценама” (Лењин, 1975б: 103). Просечно следовање хлеба у Петрограду је, иначе, било 150 грама по човеку.

³⁷ *Красный Террор*, 1. новембар 1918; исто *Еженедельник Чрез. Комисс. Казань*, No. 1; исто *Правда*, 25. децембар 1918; наведено у Мелгунов, 1924: 72

истребљење људи само зато што су припадали одређеној групи – у овом случају класи. Земљопоседници, индустријалци, трговци, интелигенција – адвокати, новинари, професори, затим високи државни чиновници, официри, свештеници, сви су они морали да нестану само зато што су били припадници свог занимања, своје класе. И не само они, већ су и чланови њихових породица често “класно неутралисани”. Жртве су одвајане према истанчаном социолошком методу (ЦКК, 1999: 25). Постојао је упитнички образац који су попуњавали чекисти: шта су по занимању били родитељи, где су радили, шта сада ради испитаник, шта је био пре револуције, шта му је жена/муж итд. На основу тога се лако утврђивало да ли неко припада “класно туђим (класово-чуждјим) елементима” или не. Наравно, често су коришћене и далеко једноставније методе. Рецимо, довољно је било да неко има беле, нежне руке, дланове без жуљева, па да као припадник буржоазије буде подвргнут класној борби (Солженицын, 1973: 308).

А класна борба против буржоазије, од 1918. године па надаље, веома се “заострила”³⁸. Она се по руским варошицама водила тако што би мушкарци, али често и жене, из богатијих кућа били једноставно одведени. Мушкарци – очеви и синови – били би стрпани у затворе, или, када би се они препунили, одведени би у логоре за таоце. Таоци су узимани за случај побуне. Ако би дошло до било каквих нереда, уследила би масовна стрељања³⁹. Буржоаске жене и ћерке биле би одведене у касарне чекиста. Прве да би чистиле и прале, друге да би биле силоване⁴⁰. У великом броју случајева, сви они на крају били би побијени. Тако је ликвидирано преко 3.000 припадника “класно туђих елемената” у Кракову, 1.000 у Ростову на Дону, 4.000 у Одеси, 3.000 у Кијеву, 3.000 у Јекатеринодару, 2.000 у Армавиру итд. (ЦКК, 1999: 114).

---

³⁸ “Заостравање класне борбе” био је омиљени бољшевички израз који је обично значио појачање свих видова насиља према “класном непријатељу” (види Лењин, 1975а: 458; 1975в: 180).

³⁹ На основу одлуке народног комесара за унутрашње послове од 3. септембра 1918, узимани су таоци из редова “класног непријатеља” и стрељани по начелу „глава за главу“. Међутим, одељење Чеке Црвене Армије у Острогорску предложило је три недеље касније да се за убиство једног комунисте стреља 100, а за убиство бољшевичког руководиоца 10.000 талаца. Лењин је у пар писама изричито подржавао узимање талаца („Телеграм Ливенском извршном комитету“, Лењин, 1976ђ: 98). Такво питање је одмах поставио и у поздраву немачким револуционарима: „Да ли сте узели таоце из редова буржоазије?“ („Поздрав Баварској совјетској републици“, Лењин, 1975г: 362).

⁴⁰ Кауцки (1985: 96) с ужасом наводи један документ, који носи датум од 16. септембра 1918, а који гласи: “Совјет (Мурзиловке – А. С) овим даје другу Грегорију Сарајеву пуномоћје да, по свом избору и по свом налогу, реквизира и доведе у касарну 60 жена и девојака из класе буржуја и шпекуланата за употребу артиљеријске дивизије чији је гарнизон у Мурзиловки, област Бријанска”. У одговору на Кауцкијеву књигу, Троцки овај документ одбацује као „фалсификат најниже врсте“ (Троцки, 1971: 180). Међутим, извештаја о силовањима као облику „класне борбе“ било је исувише много да би се сви могли приписати пукој антибољшевичкој пропаганди (види ЦКК, 1999: 113-114).

„Класно туђи елементи“ нису били само припадници крупне и средње буржоазије. Били су то и „ситни буржуји“, којих је у становништву Русије било око 15 посто⁴¹. „Јасно је да за потпуно уништење класа треба не само свргнути експлоататоре, племиће и капиталисте, не само укинути њихову својину“, објашњавао је Лењин. „Треба укинути још и сваку приватну својину над средствима за производњу“ (Лењин, 1941: 388; подвукао А. С). У првој фази комунизма требало је, дакле, уништити не само велике капиталисте већ и целокупну ситну буржоазију. Разлоге за то Лењин је, нешто доцније, овако исцрпно образложио:

„Уништити класе значи не само протерати спахије и капиталисте – то смо ми сразмерно лако урадили – то значи такође уништити ситне произвођаче(...). Они окружују пролетаријат са свих страна ситнобуржоаском стихијом, прожимају га њоме, кваре га њоме, стално у пролетаријату изазивају рецидиве ситнобуржоаске бескарактерности, индивидуализма (...) Победити крупну, централизовану буржоазију хиљаду пута је лакше, него победити милионе и милионе ситних сопственика, а они својим свакодневним, обичним, невидљивим, неухватљивим, деструктивним радом остварују баш оне резултате који су потребни буржоазији, који рестаурирају буржоазију“ (Лењин, 1976а: 151).

Стога је Лењин већ у чланку „Како организовати такмичење“ (6-9. јануара 1918), прогласио као главни задатак „чишћење руске земље од свакојаких штетних инсеката (вредних насекомых)“ (Лењин, 1975а: 467; подвукао Лењин). Под „штетним инсектима“ Лењин у истом чланку подразумева све „класно туђе“ елементе – не само буржоазију, крупну и ситну⁴², него и интелигенцију. „У коме кварту великог града, у којој фабрици, у коме селу нема (...) лакеја буржоазије, саботера који себе називају интелектуалцима?“, пита се он (исто)⁴³. Стога Лењин проглашава “рат на живот и смрт богаташима и

⁴¹ Од тога су петину чинили чиновници; Bettelheim, 1976: 162.

⁴² У борби против буржоазију Лењин је подстицао радничке и друге месне комитете да предузимају што маштовитије мере против класних непријатеља: “У једном месту стрпаће у затвор (...) У другом – даће им да чисте нужнике. У трећем – снабдеће их, пошто одлеже затвор, жутиим легитимацијама, да би цео народ, док се не поправе, мотрио на њих као на штеточине. У четвртном – стрелаће на месту једног од десет утврђених готована. У петом – измислиће комбинације разних средстава(...) Уколико буде више разнолико, утолико ће бити боље, утолико ће богатије бити опште искуство, утолико ће сигурнији и бржи бити успех социјализма” (Лењин, 1975а: 467).

⁴³ “Ево шта је саботажа”, објашњава Лењин на другом месту. “То су потплаћене особе, виши чиновници, који иду само за једним циљем: да сруше совјетску власт, премда многи од њих за то и не знају” (Лењин, 1975б: 99). Тако Лењин открива једну потпуно фантастичну ствар: да се нешто може радити само с једним циљем, а да се тога уопште и не мора бити свестан! То је концепт *притисане кривице*, који подразумева да неко може бити крив и због сасвим уобичајених поступака. Али, ако власт процени да су ти поступци *могли* бити предузети са циљем да се она обори, без обзира да ли сте то желели или не, ви ћете бити проглашени кривим. Ако сте, рецимо, као писмоноша донели писмо једног

њиховим чанколизима, буржоаским интелектуалцима” (Лењин, 1975а: 465). У јуну 1918. Лењин објашњава да се ту не ради ни о каквој појединачној издаји руских интелектуалаца, већ “да се главна маса интелигенције старе Русије експонира као противник совјетске власти” (Лењин, 1975в: 78).

„Ви други пиитерски, московски радници“, рећи ће Лењин у једном другом говору, с краја јуна 1918, “морате једино добро угувити и бити начисто с тим да вам нико неће притећи у помоћ, да вам из друге класе не долазе помоћници већ непријатељи, да совјетска власт не може да се ослони на одаћу интелигенцију. Своје искуство и знања – највишу људску врлину – интелигенција ставља у службу експлоататора и служи се свим и свачим да би нам отежала победу над експлоататорима; она ће постићи да ће стотине хиљада људи умрети од глади“ (Лењин, 1975в: 103).

Прогони интелигенције као друштвеног слоја, који су од тада започели, никада више нису престали. Када се Максим Горки, нешто доцније, пожалио да је међу ухапшеним интелектуалцима исувише беспрекорних и умних људи, Лењин му је, у писму од 15. септембра 1919, одговорио да се не узбуђује: „У ствари, то није мозак нације, то је поган“ („На деле, это не мозг нации, а говно“. Ленин, 1958б: 48; према Солженицын, 1973: 333).

Гушење тржишта и обрачун са градском буржоазијом и интелигенцијом упропастили су производњу. Индустрија је била у расулу, али су то бољшевици оправдавали тврдњом „да се развој понекад плаћа огромним харањем и уништавањем производних снага“ (Бухарин, 1983: 76)⁴⁴. На другој страни, сељаци су одбијали да своје производе предају у замену за владине папириће у виду купона, признаница или обезвређеног новца⁴⁵. До пролећа 1918, град-

---

контрареволуционара другоме, па наступе рђаве последице по совјетску власт, ви сте *објективно* криви без обзира што нисте знали садржину писма. Ово је управо била она основа на којој је Стаљин доцније изградио свој чудовишни систем.

⁴⁴ Лењин је одмах прочитао ову Бухаринову књигу и направио белешке (које су и штампане, упоредо с главним штивом, у овде коришћеном преводу). Иако има местимичних примедби на пишчев стил, Лењин је био одушевљен Бухариновим слављењем “пролетерске принуде у свим својим облицима, почев од стрељања па до радне обавезе” (Бухарин, 1983: 120). „Баш тако!“, забележио је, уз ову реченицу, разнежени Лењин, и још све са стране три пута подвукао (исто). А за читаво то поглавље које носи назив „Ванекономска принуда у прелазном раздобљу“, а у којем Бухарин хвали „пролетерску принуду“ као најбољи “метод стварања комунистичког човечанства од људског материјала капиталистичке епохе” (120; и ово је Лењин посебно подвукао!), Лењин је на крају додао следећу оцену: “Ево ова глава је изврсна (*превасходна*)” (121).

⁴⁵ Из једног Лењиновог чланка види се да је пуд жита (16,2805 кг) откупљиван по цени од 6 рубаља (најчешће у обвезницама), док је на слободном тржишту његова вредност достигала и 150 рубаља (Лењин, “О глади”, *Правда*, 24. мај 1918, Лењин, 1975в: 29). На другом месту код Лењина види се да реална тржишна вредност пуда жита никако није била мања од 40 рубаља (Лењин, 1975в: 191). И поред свег насиља, није могло бити прикупљено довољно жита, па је почетком августа 1918. Лењин предложио да се откупна цена ипак повећа на 30 рубаља (Лењин, 1975в: 196). Али, инфлација је до тада, као што се може видети из Лењиновог образложења, већ и ту цену сасвим обезвредила.

ски пролетаријат је већ гладовао (види Лењин, 1975в: 27 и даље). Људи су масовно напуштали градове и одлазили на село како би се прехранили⁴⁶. Стога, 8. маја 1918, Лењин захтева “вођење и спровођење немилосрдне и терористичке борбе и рата против сељачке и друге буржоазије” (Лењин, 1975б: 442). “Преко је потребан војни поход против сеоске буржоазије”, “рат за жито”, “крсташки рат` против шпекуланата житом, кулака” тражи Лењин неколико дана доцније (Лењин, 1975б: 450; 1975в: 31; 41). Тако отпочиње рат са “кулацима”.

Кулаци су били сељаци који су стално или повремено упошљавали надничаре⁴⁷. У доба немеханизоване пољопривреде, чак и сасвим ситни сељаци морали су, нарочито током жетве, да се испомажу најмом друге радне снаге. Заправо, како је то објашњавао британски историчар Кар (1984: 38-9), за кога се не би могло рећи да није имао разумевања за большевике, “израз *кулак* углавном се употребљавао у партијској пропаганди као погрдни термин за сељака који је пао у немилост власти јер се није покорио захтевима да испоручи житарице”. Кулаци су сада били оптужени за смишљено подривање совјетске власти. Коначни циљ, како је од тада Лењин објашњавао у својим говорима, биће уништење средњих сељака као класе (Лењин, 1976а: 113-4, 207-8, 218-19). Лењин 22. јула 1918. потписује декрет Совнаркома (владе) у коме се прописује кажњавање лица која “чувају или препродају прехрамбене или друге производе”. За сва таква лица – а у њих практично спада сваки сељак који ставља летину у складиште ради прехране породице – прописује се казна “лишавања слободе у трајању не мање од 10 година, заједно с тешким принудним радом и конфискацијом целокупне имовине” (Солженицин, 1973: 45).

С друге стране, Лењин ће, током маја и јуна 1918, приступити стварању оружаних “одреда за снабдевање” (Лењин, 1975в: 51) које ће организовати и попунити “комитети градске и сеоске сиротиње”, као и градски синдикати⁴⁸.

⁴⁶ До 1920, Москва је изгубила 44,5 посто а Петроград 57,5 посто становништва (Кар, 1984: 40).

⁴⁷ „Кулак је онај ко уопште примењује кулачки метод, а кулачки метод појединачно користи скоро сваки средњак“ (Лењин, 1976б: 163).

⁴⁸ Из једног Лењиновог писма радницима Петрограда, од 12. јула 1918, у коме их позива да се придруже “одредима за снабдевање”, види се и стање у петроградској индустрији, и учинак большевичке револуције у престоници, али и начин на који је Лењин желео да реши тешкоће: “Седети у Питеру (Петрограду – А. С), гладовати, дреждати испред празних фабрика, заносити се смешним фантазирањем о обнављању питерске индустрије или одбрани Питера, то је глупо и злочиначки. То је пропаст целокупне наше револуције. Питерски радници треба да раскину с том глупошћу, да ухвате за шију и најуре будале које их заступају, и да десетине хиљада њих крену на Урал, на Волгу, на југ, где има много жита, где човек може прехранити себе и породицу (...) Оружја и новаца даћемо им колико год зажеле” (*Дела*, књ. 29, стр. 158-9. Пошто је, дакле, упропашћена индустрија, сада од радника треба направити пљачкаше који ће отићи и упропастити руско село. И управо

Снабдевање је једноставно значило – поход по околним селима ради одузимања хране и новца⁴⁹. Пошто су се у том “снабдевању” јавиле и неке недоумице (рецимо, коме припада опљачкано жито? Совнарком у јулу и августу 1918, доноси више декрета. По њима, половину одузетог жита задржавали су месни одреди који су жито и реквирирали. Друга половина предавана је централној власти. Овај покушај увођења извесног реда у пљачку није много поправио ствари. Одреди су били стециште градског и сеоског олоша, који су “снабдевање житом” схватили као прилику за неограничену пљачку и живљевање не само над кулацима, већ и над свим сељацима⁵⁰.

Сељаци су почели да пуцају на “одреди за снабдевање”. То ће бити протумачено као “кулачка контрареволуција”. Лењин објављује: “Немилосрдан рат тим кулацима! Смрт њима!” (Лењин, 1975в: 206). Тако је у сељачкој земљи власт објавила рат сељацима (Брдар, 2000: 224). Резултат тог рата, као и опште пљачке сељачког жита⁵¹, биће масовна глад у више сеоских области широм Русије. Пошто су им током 1920. потпуно испражњени амбари, сеља-

ће то болшевици, у наредне две године, и урадити. Након тога, на селу ће се гладовати једнако (ако не и горе) као у Питеру.

⁴⁹ “Целу земљу треба очистити од сакривених или несакупљених вишкова жита”, тражио је Лењин (Лењин, 1975в: 32; подвукао Лењин). “Организовање сељачке сиротиње за систематско и непоколебиво убирање високих једнократних пореза на новчане резерве сељачке буржоазије”, такође је као задатак постављао Лењин (1975в: 54). Заиста, човек не може а да се не запита шта би то требало да значи и како другачије да се схвати осим као неограничену дозволу градској и сеоској фукари за некажњено пљачкање жита и новца од њихових богатијих комшија?

⁵⁰ Већ крајем маја и почетком јуна 1918. мењшевици упозоравају Лењина: “ваши одреди који иду да сакупљају жито одају се пићу и сами се претварају у шверцере, пљачкаше” (Лењин, 1975в: 68). Међутим, Лењин на то нехајно одговара: “Ми врло добро знамо колико често се то дешава, ми то не прикривамо, не улепшавамо (...) Тако је било, и другачије не може бити, са свим великим револуцијама у свету” (Лењин, 1975в: 68-9). Месец доцније он опет налази разумевања и светско-историјска оправдања за пљачку: “Одреди црвеноармејца одлазе из центра с најбољим намерама, али, понекад, када дођу на терен, не могу одолети искушењу, па се одају пљачкању и пијанчењу. За то је крива четворогодишња кланица која је људе за дуже време сатерала у ровове и принудила их да, подивљавши, истребљују једни друге. То дивљање запажа се у свим земљама” (Лењин, 1975в: 86). У једном другом говору, из тог времена, Лењин чак признаје да се не ради о појединачним случајевима пљачке већ да “на сваком кораку видимо појаву да се одреди свесних радника који одлазе из Питера (Петрограда – А. С) и Москве често на терену пођу погрешним путем, претварају се у злочинце” (Лењин, 1975в: 100). Међутим, опет Лењин налази оправдање, објашњавајући да ти одреди “не могу одолети искушењу и пороцима и злочинима, зато што нису кинеским зидом одвојени од света угњетавања, од света глади у којем онај ко је сит жели да ушибари на својој ситости” (исто). Дакле, када болшевици пљачкају, то никако не може бити њихова кривица. За то је увек крив капитализам, заправо, у крајњем – сама опљачкана жртва.

⁵¹ Од 1. августа 1918, до 1. августа 1919, одузето је 111 милиона пуди жита (1,8 милиона тона), а у наредних годину дана још 212,5 милиона (3,5 милиона тона; Трукан, 1994: 57).

ци већ од јануара 1921. нису имали шта да једу. Онда је дошло лето и погибења суша. Велика глад која је тада наступила потрајаће све до лета 1922. Захватиће 30 милиона, а усмртити најмање 5 милиона људи (ЦКК, 1999: 131). Сељаци су кували и јели траву и кожне делове обуће и намештаја (ђонове са ципела, довратке, итд), како би преживели (Солженицын, 1973: 348). Када су, крајем 1921, большевици коначно пустили представнике међународних добротворних друштава да помогну унесрећенима, ови су затекли страшне призоре. Нарочито су их потресла деца – ти малени, живи костури, у ритама, који више нису имали снаге ни да пруже своју дрвену чинијицу⁵².

Али, чак и тада, када је глад увелико харала, Лењин тражи од месних комитета партије да појачају одузимање хране од сељака (Писмо од 30. јула 1921; ЦКК, 1999: 129). Ради тога, “одреди за снабдевање” биће повећани на 120 хиљада људи. Убрзо, Лењинов рат с кулацима претвориће се у масовне злочине над сељацима током угушења њихових побуна. Рецимо, сламање побуне сељака и чишћење месних сељачких одметника у губернији Тамбов, јуна 1921, било је праћено, између осталог, и следећим мерама (према наређењу 171, од 11. јуна 1921):

«(...)3. У случају да се у некој (сељачкој – А. С) кући нађе оружје, *сместа стрелати без суђења најстарије дете у породици*”; 4. Породица која је скривала бандита у својој кући биће ухапшена и депортована, њена имовина ће бити конфискована, а *најстарије дете из породице биће сместа стрелано*”; 5. Породице које крију чланове породица бандита или њихову имовину такође ће бити сматране бандитима, и у њима ће такође бити *стрелано сместа и без суђења најстарије дете у породици*” (ЦКК, 1999: 125; подвукао А. С).

На основу исте наредбе, 50.000 жена, деце и старца узети су као таоци и стављени у логоре. Логоре су представљале голе ледине, без икаквих заклона, ограђене само бодљикавом жицом. У њима су жене и деца одметнутих сељака имали да буду држани три недеље. Уколико се за то време сељаци не предају, породица је требало да буде трајно протерана на север (Солженицын, 1973: 46). Међутим, због недостатака саобраћајних средстава, њихово протеривање се одужило. Сироти таоци – жене, деца и старци, ти јадни “класни непријатељи”, дочекали су октобарске кише и октобарско блато, спавајући на земљи. У јесен 1921, смртност у тим логорима износила је 15-20 посто *месечно* (ЦКК, 1999: 125). “Они умиру као муве”, каже се у извештају Чеке о једном сличном логору (ЦКК, 1999: 108).

Тако се „класна борба“ претворила у класни рат, а класни рат у масовне

⁵² Новинара лондонског *Гардијана* највише је потресло када је видео једног малишана, “танушнијег него што је у Енглеској икада било и једно дете” (Ransome, 1921). Малиша је у крлетци, коју је грчевито стезао у крилу, имао једног белог миша. Миш је изгледао дебљи не само од свог власника, него и од већине остале деце. Шврћа га је очигледно хранио боље него себе – можда и зато што је то било једино биће које му је још преостало на овоме свету.

злочине над женама и децом⁵³. Сан о друштву без класа, о друштву у коме ће људи из препуних заједничких складишта узимати штогод пожелеле, завршио се кувањем опанака и масовним умирањем од глади. Борба за ослобађање оног седмогодишњег енглеског малишана, кога отац храни за машином током његовог петнаесточасовног ропског рада, завршила се скапавањем у благу неког руског шврће и његове сестрице, стишњених уз мајку у кишној, октобарској ноћи. Маштања Карла Маркса из његових париских или лондонских кабинета, остваривала су се кроз јаву Владимира Иљича Лењина и његово “истребљење штетних инсеката”. Теорија је постала пракса, “мисао је постала свијетом”.

Диктатура пролетаријата као терор тоталитарне државе

У јесен 1918. “диктатура пролетаријата” достигла је врхунац. У масовним стрељањима свих сумњивих и “класно туђих елемента” убијено је најмање 10 хиљада људи (ЦКК, 1999: 86)⁵⁴. Тада су образовани и први већи концентрациони логори⁵⁵. У наредне две године њихов број ће нарасти на 84, а обухват на преко 70 хиљада места за “класне непријатеље” или “друштвено стране елементе” (Солжењин, 1988/2: 18; ЦКК, 1999: 88)⁵⁶. Тај терор довешће,

---

⁵³ То јесте био „унутрашњи геноцид“, како то зове Солжењин (1988/3: 15).

⁵⁴ Ова бројка делује као мала, упореди ли се са каснијим Стаљиновим стрељањима. Солжењин је ценио да је само за две године (1939-1940) у СССР стрељано преко милион људи (Солжењин, 1973: 438-9). Тзв. ревизионистички историчари, Арч Гети (Arch Getty) и Габор Ритерспорн (Gábor Rittersporn), који су у убијене били спремни да рачунају само несумњиве и индивидуализоване случајеве, избројали су 786.098 стрељања од 1930. до 1953. године. Један други скептични историчар, Роберт Тарстон (Robert W. Thurston), избројао је 681.692 погубљења у СССР 1937-38. године (види пуне изворе у Адлер, 2005: 45-7).

⁵⁵ Већ у августу 1918. Лењин наређује: “Сумњиве (не кривце, него *сумњиве* – А. С.) затворити у концентрациони логор ван града” (Телеграм у Пензу, *Собр. Соч.*, т. 50, стр. 143; Солжењин, 1988/2: 16). Затварање сопствених грађана у концлогоре је заправо Лењинов изум. Пре њега, концлогори су коришћени само за ратне заробљенике (Солжењин, исто). Општа наредба Совнаркома у којој стоји: “Обезбедити Совјетску републику од класног непријатеља његовим изоловањем у концентрационе логоре”, издата је десетак дана након овог Лењиновог наређења, 5. септембра 1918. (исто). За слање у концлогор није била потребна судска одлука, већ само административно решење Чеке. Није било потребно утврдити било какву кривицу, већ је било довољно бити класни непријатељ или бити једноставно сумњив.

⁵⁶ До 1922. укупан број затвореника попео се на 150 хиљада (Солжењин, 1988/2: 18). До 1923. број логора је нарастао на 355 (исто, 21). Логорски систем достићи ће свој врхунац под Стаљином. Солжењин је ценио да се, четрдесетих година, у концентрационим логорима налазило око 10 милиона људи, а да је кроз њих прошло можда и свих 40 милиона “класних непријатеља” (Солжењин, 1988/2: 460). Касније процене давале су нешто ниже, али и даље чудовишне бројке. Стивен Виткоф (Steven Wittkoff) процењује да је, крајем 1930-их, у логорима било 3,5 милиона осуђеника, а Едвин Бејкон (Edwin Bacon)

крајем 1918, до масовних побуна и избијања правог грађанског рата. Тиме је Лењиново прижељкивање грађанског рата, из 1914, било у потпуности остварено.

За Лењина се, наиме, слободно може рећи да је био главни виновник грађанског рата у Русији. Већ у писму Александру Шљапникову, од 17. октобра 1914, вели да “пролетерска парола мора бити – грађански рат” (Лењин, 1976д: 211). “Наша парола је грађански рат”, каже он и у писму од 31. октобра 1914. (Лењин, 1976д: 215). У септембру 1917, дакле након успостављања либерално-демократске владе, Лењин у чланку “Руска револуција и грађански рат”, отворено брани покретање “пролетерског грађанског рата”: “Снага револуционарног пролетаријата неупоредиво је већа у ванпарламентарној него у парламентарној борби. То је веома важно запажање о грађанском рату. Зна се зашто сви услови и све околности парламентарне борбе и избора смањују снагу угњетених класа у односу на снагу коју оне стварно могу да развију у грађанском рату” (Лењин, 1975а: 111). На примедбу да би “пролетерски грађански рат” у Русији значио “потоке крви”, Лењин мирно одговара да је то тачно, али да то није ништа с обзиром да капиталисти ионако проливају “мора крви” (Лењин, 1975а: 115-6).

Два месеца после преврата (децембра 1917) Лењин егзалтирано пише да је “заоштравање класне борбе” коначно довело до “њеног претварања у грађански рат, једини законити, једини праведни, једини свети”! (Лењин, 1975а: 458). Када су вође социјал-револуционара апеловале на Лењина да не иде у грађански рат, Лењин их је назвао “застарелим политичарима који, као и пре, и даље досадно цмиздре о обустављању грађанског рата” (Лењин, 1975б: 49). “То је заиста тако лако”, грубо им одговара Лењин, “тако угодно: решавати питања револуције преклињањима. `Нека не буде грађанског рата, нека не буде саботаже, нека сви признају Уставотворну скупштину`. По чему се то, у суштини, разликује од преклињања: `Нека се помире радници и капиталисти`?(...) Или победа над експлоататорима у грађанском рату, или пропаст револуције!” (Лењин, 1975б: 40).

Коначно, у јануару 1918. Лењин је са поносом изјавио да су он и његова влада били управо ти који су започели грађански рат: “На све оптужбе због грађанског рата одговарамо: да, ми смо отворено прогласили то што ни једна влада није могла прогласити. Прва влада у свету која може отворено говорити о грађанском рату – то је влада радничких, сељачких и војничких маса. Да, ми смо почели и водимо рат против експлоататора” (Лењин, 1975б: 70). “Рат који се данас пропагира”, поновиће Лењин и у јуну 1918, “јесте свети рат, то

да је, од 1934. до 1947, кроз логоре прошло 12 милиона људи. Николај Шмелџов (Николај Шмелџов) даје процену, за раздобље 1937-1953, од 17 милиона логораша, Дмитриј Волконогов (Дмитриј Волконогов), за 1929-1953, од 21,5 милиона, док Олга Шатуновскаја (Олга Шатуновская), из Хрушчовљеве комисије за рехабилитацију, помиње бројку од 19,8 милиона логорских и других жртава између 1935. и 1941. (види пуне изворе у Адлер, 2005: 45-6).

је грађански рат, рат радничке класе против експлоататора” (Лењин, 1975в: 116). А тај и такав “грађански рат треба да потраје још много месеци, а можда и година; то треба да буде јасно руском човеку” (Лењин, 1975в: 232).

Али, заоштравање класне борбе” и грађански рат омогућили су Лењину да до краја развије своју представу о диктатури пролетаријата. Она је сада добила потпуни изглед. Лењин је у теорији, али и у пракси, понудио одговор на три питања: 1. шта је и како треба да изгледа диктатура пролетаријата?, 2. ко је носилац пролетерске диктатуре?, и 3 да ли диктатура пролетаријата, након успешно изведене револуције, треба да слаби, или да јача?

Што се тиче првог питања, Лењин је још пре револуције јасно говорио шта је за њега диктатура. “Научни појам диктатуре”, писао је он 1906, “не значи ништа друго до ничим неограничену, никаквим законима, апсолутно никаквим правилима неспутавану, непосредно на насиље ослоњену власт. (...) Диктатура значи – упамтите једном заувек, господо кадети – неограничену, на силу а не на закон ослоњену власт” (Лењин, 1973: 141). Сада, након револуције, он је овакво своје схватање диктатуре, као временски и законски неограничене власти, само применио на конкретне руске прилике. “Диктатура пролетаријата је(...) власт која је извојевана и која се одржава насиљем пролетаријата над буржоазијом, власт која није везана никаквим законима” (Лењин, 1960б: 362). Таква диктатура, будући да није везана никаквим законима, никаквим временским или институционалним ограничењима, по Лењину просто мора бити “крвава” и “насилна” (Лењин, 1976а: 151).

Што се тиче питања ко треба да буде носилац пролетерске диктатуре, Лењин одговор је био сурово отворен – Партија, тачније – њени руководиоци. “Већ само постављање питања диктатура партије или диктатура класе, диктатура вођа или диктатура маса, говори о невероватној и безизлазној збрци мисли”, објашњавао је он 1920. “Сваком је познато да се масе деле на класе, да класама обично руководе политичке партије, да политичким партијама, по правилу, управљају мање више чврсте групе најауторитативнијих, најугицајнијих, најискуснијих људи, који се бирају на најодговорније положаје и називају вођама. (...) Доћи догле да се диктатура маса уопште супротставља диктатури вођа смешна је бесмислица и глупост”, закључује Лењин свој доказ (1976а: 151-2).

Дакле, диктатура вођа, диктатура појединаца, објашњава Лењин у априлу 1918, прави је израз диктатуре пролетаријата. “Диктатура појединца је израз, носилац, спроводник диктатуре револуционарних класа... Зато између совјетског демократизма и примене диктаторске власти појединаца нема никакве принципијелне противуречности” (Лењин, 1975б: 352). Модерна машинска производња једноставно тражи лично заповедање⁵⁷, те отуда Партија мора да

---

⁵⁷ “О значају индивидуалне диктаторске власти с гледишта специфичних задатака даног момента треба рећи да свака крупна машинска индустрија – тј. баш материјални, продукцијски извор и темељ социјализма – захтева безусловно и најстроже јединство воље која усмерава заједнички рад стотина хиљада и десетина хиљада људи. А како може

води “борбу против остатака фамозног демократизма. Сви ти повици против наменованих (привредних и политичких руководиоца – А. С.), цео тај штетни стареж који налази места у разним резолуцијама, разговорима, треба да буде почишћен” (Лењин, 1976а: 72-3).

Отуда, Лењиново схватање диктатуре пролетаријата не подразумева диктатуру стварне, искуствене радничке класе, већ њене идеје, њене научне представе, тачније, диктатуру носилаца те идеје. То је не диктатура радника, већ диктатура идеалне, теоријске радничке класе, оличене у Партији, тачније, у 22 члана Централног комитета⁵⁸. “Зар сваки радник зна како се управља државом? Практични људи знају да је то бајка”, груб је Лењин. “Ко је од радника управљао? Неколико хиљада из целе Русије и ништа више” (Лењин, 1976б: 212). Зато, објашњава опет Лењин, “преко свеопште организације индустријских радника се не остварује та диктатура (тј. диктатура пролетаријата – А. С.). Диктатуру може остварити само она авангарда која је апсорбовала револуционарну енергију класе” (Лењин, 1976б: 173-4).

И тако, рећи ће доцније један Лењинов критичар (Брдар, 2000: 285), “уместо радника који ринта у фабрици долази теоријски или партијски радник, који никад у животу није радио ништа сем читања Маркса и његове пропаганде. Пошто овај други поседује класну свест свих арбајтера света, ред је да им буде вођа”. То је својеврсно револуционарно месијанство: једини свесни радници, који виде даље од ситносопственичког интереса, јесу партијски функционери; стога су они једини прави радници; стога они боље од конкретних радника знају шта је раднички интерес; стога они и имају право да воде раднике; стога они и имају право да те раднике кажњавају, ако конкретни пролетаријат, у свом ситносопственичком ограничењу, почне да се буни.

Доиста, Лењин се није ни мало либио да диктатуру пролетаријата упери и против самих радника. Руски радници су, што није чудо, тешко подносили своју сопствену диктатуру. Сметало им је што су били далеко бедније плаћени него пре револуције, што су морали да раде и суботом и недељом (тзв. *субботници*), што је рационисање прехранбених производа вршено превасходно према политичком мерилу, што их је терорисала Чека, итд. Починjali су да ропћу, да штрајкују, па и да се супротстављају. Тада би и њих погодио “гром револуције”.

○ Тако је у фабрици наоружања Мотовилиха, почетком новембра 1918, избио штрајк. Радници су протестовали због ограничавања снабдевања

да се обезбеди најстроже јединство воље? Потчињавањем воље хиљада вољи једног!” (Лењин, 1960б: 213).

⁵⁸ Толико је ЦК бројао до марта 1919. Тада је, на Осмом конгресу, изабран ЦК од 19 чланова. Али, главна моћ је усредсређена у Политбироу, који је бројао свега пет большевика (Кар, 1984: 55). Чинили су га В. И. Лењин, Л. Д. Троцки, Ј. В. Стаљин, Л. Б. Каменев и Крестински. Тако је сада авангарда руског пролетаријата, која је неограничено владала највећом земљом на свету, била толика да је цела могла да стане у један лифт.

прехрамбеним производима “према социјалном пореклу”⁵⁹, као и због терора тамошње Чеке према појединим радницима. Одмах су сви радници отпуштени, а убрзо је преко стотину њих изведено пред стрељачки строј и побијено (ЦКК, 1999: 86).

- Такође, око десет хиљада радника фабрике Путилов ступило је, 10. марта 1919, у штрајк. И они су се бунили због диктатуре ЦК и терора Чеке, као и због рђавог материјалног пложаја. Шест дана доцније, Чека је напала фабрику, ухапсила 900 радника, а затим 200 стрељала без икаквог суђења. Сви остали су отпуштени, а онда појединачно запошљавани под условом да потпишу изјаву да су били “заслепљени” и “заведени у злочин” (ЦКК, 1999: 94).
- У пролеће 1919. читав талас радничких штрајкова захватио је руске градове. Прописана плата је, наиме, била довољна за куповину само 250 грама хлеба дневно. Сви штрајкови сломљени су по горе описаном обрасцу. Посебно је сурово угушен раднички штрајк у Астрахану, у марту 1919. Пошто су штрајкачи овладали градом, варош је опкољена, затим заузета, а онда се приступило колективном кажљавању. Стрељано је преко три хиљаде људи – две хиљаде радника и хиљаду припадника “друштвено страних елемената”.
- Терор против радника посебно је био изражен у време Кронштатског устанка (март 1921). Тада су, наиме, радници и морнари Кронштата – поморске базе у близини Петрограда, ступили у штрајк. Незадовољни због опште беде и терора, захтевали су „поновне изборе за совјете, тајним гласањем, (...)због тога што постојећи совјети не изражавају вољу радника и сељака“ (наведено у Брдар, 2002: 380). Чека и војска су напали град, и после десет дана борби побуна је скршена. До тада је било већ преко хиљаду убијених побуњеника. Две хиљаде радника и морнара осуђено је на смрт, а њих осам хиљада је одведено у логоре. У логоре је послато и 2,5 хиљаде грађана Кронштата. Они су били криви само зато што су могли посведочити о овим догађањима! (ЦКК, 1999: 122).

Ова суровост према побуњеним радницима била је део одговора и на треће питање – да ли диктатура пролетаријата, након успешно изведене револуције, треба да слаби, или да јача? Наравно да треба да јача – одговарао је Лењин. Зашто? Зато што оборена буржоазија, после револуције, није слабија, већ јача.

„Уништење класа ствар је дуге, тешке упорне класне борбе, која после обарања власти капитала, после разарања буржоаске државе, после успостављања диктатуре пролетаријата не ишчезава, него само мења своје облике постајући у многим погледу још огорченијом“ (Лењин, 1975г: 412).

---

⁵⁹ Радници који су пореклом са села другачије су третирани од радника пореклом из града.

Диктатура пролетаријата је најпожртвованији и најнемилосрднији рат нове класе против моћнијег непријатеља, против буржоазије, чији је отпор удесетостручен њеним обарањем са власти“ (Ленин, 1925/25: 173; цитирано у Стаљин, 1946: 36).

Дакле, иако је буржоазија у Русији оборена, она је и даље моћнија од пролетерске власти. Разлог су њене „међународне везе“ (Ленин, 1925/25: 173; према Стаљин, 1946: 35), као и чињеница да “експлоататори још дуго времена после револуције неизбежно задржавају читав низ огромних фактичких предности: код њих остаје новац, разна покретна имовина, често врло знатна, остају везе, умешност у организацији и управљању, остаје виша образованост, блиски односи с технички вишим особљем (које живи и мисли буржоаски), остаје неизмерно веће искуство у војним стварима и тако даље и тако даље” (Ленин, 1925/23: 354; Стаљин, 1946: 35). „Ми смо слабији од капитализма не само у светским размерама него и у самој земљи. То је свима познато“, вајкао се Лењин (Ленин, 1925/26: 263; Стаљин, 1946: 203).

Зато је Лењин и тражио да се повећа притисак власти, да се у диктатури иде до краја. Први начин постреволуционарне борбе против буржоазије било је ограничење, па и укидање тржишта. У говору од 19. маја 1919, Лењин објављује да у том историјском тренутку „у први план иступа борба (...) за потпуно укидање робне производње“ (Лењин, 1975г: 382). Он посебно указује на опасност од трговине житом, која је “главни извор капитализма, извор који је до сада баш био главни извор пропасти свих република” (исто). Гуше се и непосредно забрањује свака трговина, па ситни произвођачи и трговци немају чиме да раде – не могу законски да набаве сировину за производњу, или робу за трговину. До краја 1919. године, половина све потрошње морала се пребацити на задовољење преко црног тржишта (Bettelheim, 1976: 173). То је још више разгневило болшевице, који су такво понашање приписивали само „завери ситне буржоазије против совјетске власти“.

Други начин појачања притиска власти на становништво било је увођење принудног рада. У јануару 1918. уведена је радна обавеза за све “паразитске слојеве друштва” – тј. за буржоазију и интелектуалце (Трукан, 1994: 61). Совнарком (совјетска влада – Совет народних коммисаров) 29. јануара 1920. донео је декрет о завођењу опште радне обавезе и за раднике и сељаке. „Показујте у свом раду неисцрпну енергију као да сте на маршу или у бици“, стајало је у *Правди*, 16. јануара 1920⁶⁰. „Командири и комесари су одговорни за своје одреде на раду исто као у бици. Свој посао почињите и завршавајте, кад год је могуће, уз звуке социјалистичких химни и песама. Ваш рад није ропски рад, него узвишена служба социјалистичкој отаџбини“ (исто). Тако је остварена Марксова замисао из *Манифеста* (Маркс и Енгелс, 1948: 65) да, након комунистичке револуције, треба увести општу радну обавезу и створи-

⁶⁰ Реч је о говору Лава Троцког, који је идеолошки најавио поменути указ (према Брдар, 2000: 323).

ти индустријске и пољопривредне армије. Читаво становништво Русије било је од тада посматрано само као огромно и непотрошено спремиште људске радне снаге⁶¹.

Трећи начин јачања диктатуре пролетаријата било је повећање репресије против политичких противника. Већ 27. октобра 1917, само пар дана након револуције, забрањени су сви листови осим бољшевичких⁶². “Ми смо и раније говорили да ћемо забранити буржоаске листове ако узмемо власт”, објашњавао је Лењин. “Трпети постојање тих листова значи више не бити социјалист” (Лењин, 1975а: 336). Уосталом, слобода штампе је за њега увек била само право на “буржоаско заглупљивање”⁶³. Зато то право није ни сматрао да треба поштовати. Слично је било и са слободом говора. “За јавно испољавање мењшевизма наши револуционарни судови треба да стрељају”, вели Лењин, “јер иначе то не би били наши судови већ бог зна шта”⁶⁴. И револуционарни судови су уредно стрељали. Чак и у личним разговорима није смело бити слободе говора. Тако је, 1921. године, ухапшена група студената из Тимирјазевске академије. Били су оптужени да су, у разговорима које су међу собом водили, износили ставове који су представљали “критику поретка”. Сви су осуђени на дуготрајне казне, након чега им се губи сваки траг (Солженицын, 1973: 47). Неће проћи много, а доћи ће време у коме ће и безазлене ствари као молитва пред укућанима, постати дело “контрареволуционарне агитације”. И за то ће се добијати десет година логора⁶⁵.

---

⁶¹ То је отворено рекао и Троцки. “Једино принципно и практично правилно решење привредних тешкоћа састоји се у томе да се на становништво целе земље гледа као на резервоар радне снаге” (Троцки, 1971: 247).

⁶² Они су, затим, настављали да излазе под другим именима, али би поново бивали забрањени.

⁶³ “Слобода штампе у буржоаском друштву састоји се у слободи богаташа да систематски, стално, свакодневно, у милионима примерака обмањују изопачињу, заглупљују, експлоатисане и угњетене масе народа, сиротињу” (Лењин, 1975а: 104).

⁶⁴ Лењин, *Дела*, књ. 35, стр. 162. На другом месту Лењин слично вели: “Доиста, проповед који држе Ото Бауер и руководиоци Друге и Друге и по интернационале, и мењшевици и есери одговара њиховој правој природи: Револуција је отишла предалеко. Ми смо увек говорили оно што ти сада говориш. Дозволи нам да то још једном поновимо! А ми на то одговарамо: Допустите да вас за то поставимо уза зид” (Лењин, 1976г: 163).

⁶⁵ Солженицын, 1973: 50. У тридесетим годинама, биће забрањено чак и записивање сопствених неподобних песама у дневник. Тања Ходкевич је написала песму у којој се каже: „Молити се можеш слободно, но само тако да те чује једино Бог“. Песму није објавила, али ју је полиција, приликом претреса, пронашла. За тај, један једини стих, за стих о Богу и молитви, Тања Ходкевич је добила *десет година робије* (Солженицын, 1973: 50). Чак су и деца, због писања неподобних песмуљака, слата у логоре. Нина Перегуд, ученица осмог разреда основне школе, добила је пет година робије за следеће стихове: „На небу звезде засијале, светлост пала и на свеће, трупе Смоленск већ предале, а и Москву ускоро ће. Боже дај да школу сруше, учења нам већ до гуше“ (Солженицын, 1988/2: 333).

Сличан став Лењин је имао и према политичким слободама. “Нећемо допустити да нас ико обмањује тако звучним паролама као што су слобода, једнакост, воља већине... Ко у тренутку када је дошло до свргавања власти капитала у целом свету потрже реч ‘слобода’ уопште, и у њено име иде против диктатуре пролетаријата – помаже експлоататорима и ништа више; он је њихов приврженик, јер ако није подређена интересима ослобођења рада, од угњетавања капитала слобода је обмана” (Лењин, 1975г: 381-2). Стога је, већ 28. новембра 1917, забрањена најјача небољшевичка партија – Уставнодемократска странка (тзв. кадети). Донесен је “Декрет о хапшењу вода грађанског рата против револуције”, усмерен првенствено против чланова ове странке. Уставне демократе су, иначе, били странка изразито либералног опредељења. Залагали су се за парламентаризам и доношење демократског устава. Након обарања Цара, чинили су већину у прве две, од три, привремене владе (есери и мењшевици чинили су већину у трећој). Међутим, Декретом о хапшењу, којег је написао лично Лењин (Лењин, 1975а: 399), руководиоци кадета проглашени су непријатељима народа и подвргнути прогонима. Шта ако у тим прогонима страдају и невини?, често би питали Лењина. “Расуђујем трезвено и категорички”, одговарао би он. “Шта је боље – ухапсити неколико десетина или стотина подстрекача, кривих или недужних, свесних или несвесних, или изгубити хиљаде црвеноармејаца и радника? – Прво је боље. И нека ме оптуже за све смртне грехове и кршења слобода – признаћу да сам крив, али интереси радника биће на добитку” (Лењин, 1975г: 341).

А кадети су постали непријатељи само зато што су добро прошли на изборима за Уставотворну скупштину. Иако су избори одржани убрзо након преврата (од 12. до 14. новембра 1917), дакле у часу када је подршка бољшевицима међу народом била на врхунцу, кадети и есери су добили више гласова⁶⁶. То је Лењина само утврдило о његовом рђавом мишљењу о демократији и парламентаризму. “Када су били избори, народ није изабрао оне који изражавају његову вољу, његове жеље” каже он почетком децембра 1917. (Лењин, 1975а: 411). Стога, вели он негде у исто време, “не треба се враћати старим предрасудама, које интересе народа потчињавају формалном демократизму” (Лењин, 1975а: 408). “Нико осим социјалиста-утописта, није тврдио да да је могућно победити без отпора, без диктатуре пролетаријата и без стављања гвоздене руке на стари свет (...) Речи ‘диктатура пролетаријата’ изговарамо озбиљно и ми ћемо је остварити” (Лењин, 1975а: 438). То ће практично значити “уништење парламентаризма”, тако што ће се извршити “уједињавање законодавног и извршног државног рада”, и “спајање управе са законодавством” (Лењин, 1975б: 259).

А када су дрски кадети и есери ипак одлучили да одрже Уставотворну скупштину, Лењин их је, 6. јануара 1918, бајонетима растерао. Пошто је неко-

⁶⁶ Од 942 изабраних посланика Уставотворне скупштине, кадети су имали 247 (26 посто), есери 152 (16 посто), а бољшевици 424 (45 посто); Брдар, 2000: 136.

лико хиљада људи изашло да протестује, уследили су кушуми и двадесетак мртвих (Трукан, 1994: 44-5). “Док нема општег коначног резултата, трајаће и даље стање страшног рата”, говорио је Лењин. “И ми кажемо: 'У рату поступамо на ратни начин, не обећавамо никакву слободу и никакву демократију’” (Лењин, 1976г: 236). Лењину се много шта може замерити. Али не и да је био неискрен, или да није доследно радио оно што је и говорио.

Али, најважнији начин на који је Лењин притискао друштво било је тоталитарно право. То није била тек драконска строгост. Строго кажњавање за најмањи преступ ипак је више одлика ауторитарне, него тоталитарне власти. Но, у тоталитарном праву не кажњавају се грешке, јер и нема јасних прописа који се могу прекршити. Власт је “неспутана законима”, па може масовно да кажњава кога пожели. Најчешће, предмет казне су читаве категорије становништва – буржоазија као таква, сви становници неког непослушног села, цела породица “непријатеља народа” итд. Кажњава се, дакле, заједнички, масовно, неограничено, непредвидиво, потпуно својевољно. При томе се чак не кажњава ни преступ, већ *могућност* да се преступ уопште направи.

Одмах по преврату, болшевици су прогласили неважећим све законе. Уведени су револуционарни судови, којима су дата најшира овлашћења. Пошто све до 1922. није било Кривичног законика, у тим судовима се, како то Лењин образлаже, суди по “револуционарном осећају судија” (Лењин, 1960б: 212). Уз то, Чека је добила дозволу да води тзв. вансудску расправу, па се у истим рукама нашло праћење, хапшење, истрага, подизање оптужнице, суђење, извршење казне и могуће помиловање. “Нека нам не говоре да деловање нашег кривичног суда мора бити засновано искључиво на постојећим писаним прописима”, објашњавао је Лењинов врховни тужилац, Н. В. Криљенко (Крыленко, 1923: 408; према Солженицын, 1973: 313). “Суд је орган класне борбе радника, намењен њиховим непријатељима”, и зато делује “са становишта интереса револуције, имајући у виду учинке који су најпожељнији за радничке и сељачке масе” (Крыленко, 1923: 73; Солженицын, 1973: 314). Чак и када се, 1922, приступило увођењу писаних прописа, Лењин је захтевао доношење што неодређенијих и безобалнијих закона како “револуционарни осећај” судија не би био спутан правним зачкољицама (Лењин, 1976г: 230). Тако Лењин, 17. маја 1922, шаље писмо комесару правде Д. И. Курском, проводом нацрта новог комунистичког кривичног законика. У њему дословце вели да “терор (треба да се) образложи и озакони, принципијелно, јасно, без обмањивања и без улепшавања. Треба га само формулисати што је могуће шире” (Лењин, 1976г: 230).

Одсуство прописа или безобалне норме омогућили су да се и за најбезазленије преступе изричу најстрожије казне, укључујући ту и стрељање. “Док не применимо терор према шпекулантима – стрељањем на лицу места – ништа нећемо постићи”, подстицао је болшевице Лењин (1975б: 103). “Мислим да треба шире примењивати казну стрељања”, објашњавао је он, посебно указујући да то треба применити и “на све облике делатности мењшевика,

есера и сл” (Лењин, 1976г: 230). *Расстрелять!* – то је била све чешћа пресуда чекиста, војних комесара или револуционарних судова (од јуна 1918), нарочито у суђењима за пример. А та, тзв. егземпларна суђења, чија је основна сврха застрашивање становништва, Лењин је широко подржавао. Захтевао је “обавезно организовање низа егземпларних процеса у Москви, Петрограду, Харкову и у неколико других најважнијих центара” (Лењин, 1976г: 60-61). “Ту је потребан низ егземпларних суђења с применом најсуровијих казни”, подстицао је он. “Чини се да НК правде не схвата да нова економска политика изискује нове методе новог, суровог кажњавања” (исто).

Уз суђења за пример ишла су и заједничка кажњавања. Тако је, приликом образовања „одреда за снабдевање“, Лењин изричито наложио да треба „вести колективну одговорност целог одреда, на пример, претњу стрељањем сваког десетог“ (Лењин, 1975в: 42). Убрзо се ова пракса раширила, и обухватила све категорије становништва. Рецимо, приликом сламања отпора Козака, који су били сврстани у кулаке, потпуно су уништани читави градови. Тако је, у јесен 1920, сво мушко становништво, из градова Калиновскаја, Романовскаја, Самасинскаја и Михаиловскаја (а у свакој од ових вароши живело је између три и пет хиљада људи), послато на тешки рад у логоре на северу земље. Жене, деца и старци, пошто им је одузета сва имовина, депортовани су у друге градове на северу (ЦКК, 109). Током 1920-их година у логоре су слати не само сви официри који су завршили војне школе пре Револуције – без обзира да ли су се борили као црвеноармејци или не⁶⁷. У логоре су послате и њихове целе породице – жене с децом, па чак и мајке официра (Солженицын, 1973: 51-2).

Уопште, деца су сврставана у исту категорију криваца с родитељима и према њима је, приликом заједничког кажњавања, једнако поступано као и с одраслима⁶⁸. Она су такође коришћена и као таоци, преко којих је успостављана послушност њихових родитеља. Уколико се нешто желело – рецимо, признање неке кривице – претило се насиљем или чак убиством детета⁶⁹. Чак

⁶⁷ До почетка 1919. године, око 30.000 царских официра ступило је Црвену армију (Кар, 1984: 30).

⁶⁸ Тако су, 16. јула 1918, по Лењиновом наређењу и без икаквог суђења, побијени сви чланови руске царске породице – цар Никола Други, царица Александра, четири њихове ћерке и 14-годишњи син Алексеј (као и породични лекар и троје слугу). То је злочин без премца у новијој историји. Јакобинци су гиљотинирали Луја XVI и Марију Антоанету. Али, макар су им судили, а нису погубили ни њихову децу. Бољшевици су, међутим, настојали да потпуно истребе Романове, па су поубијали и најближе Цареве рођаке (заједно с њиховим слугама) – укупно њих више од четрдесеторо.

⁶⁹ Током тридесетих година, чувена је у томе постала извесна иследница Рималис. Њена омиљена метода изнуђивања признања била је претња оцу или мајци да ће њихову кћерку, макар била и девојчица, ухапсити и бацити у ћелију са сифилистичарима (Солженицын, 1973: 117). Такође је и Бухариново признање изнуђено непосредном претњом да ће му бити убијен синчић Јура (Милошевић, 1990: 167). То што је Бухарин подлегао тек овој претњи, значи само да је, као високи комунистички руководилац, добро знао да су

и када су била поштеђена казни које су добијали њихови родитељи, деца су често имала невеселу судбину. У Русији се, током двадесетих година, појавио читав сој “деце-бескућника”, деце која су као подивљала марвинчад, живела на рушевинама својих сеоских или градских домова (Шафаревич, 1997: 334).

Оно што је приликом ових казни било најгоре јесте да се није кажњавало само извршено дело, већ претпостављена намера. “Ми не разликујемо намеру од самог преступа и у томе је предност совјетског законодавства над буржоаским”, похвалиће се, нешто доцније, совјетски правници (Вышинский, 1934: 36; према Солженицын, 1973: 73). При томе се није радило ни о каквој стварној, доказаној намери, већ о *могућности* да се нешто уради против совјетске власти. “Ми се бранимо не само од прошлог, већ и од будућег”, лепо је објашњавао Криљенко (Крыленко 82; 1923: Солженицын, 1973: 314). Добар пример за овакву логику биће случај десеторо младих људи, који су се састајали да слушају музику и пију чај. Пошто су шећер и чај у то време били права драгоценост, младеж је сакупљала копејке у једну кутијицу. Скупљање новца за чај није било забрањено. Али, тај се новац *могао* употребити и за помоћ контрареволуцији. Дакле, то *јесте* била контрареволуција. Све девојке и младићи су похапшени и осуђени на робију од три до десет година (Солженицын, 1973: 55; пример је из тридесетих). То се једноставно звало “социјална профилактика” (предохрана, превентива; Солженицын, 1973: 54).

То је био државни терор над становништвом. *Терор* дословце значи “владавина страха”, “страховлада”. Лењин се за то отворено залагао. “Нико се не може одрећи терора”, говорио је. “Или белогардејски(...) или црвени пролетерски терор. Средине нема, `трећег нема` и не може бити” (Лењин, 1960б: 141-2; такође и 1960в: 304). “Терор – то је средство убеђивања”, подучавао је. “Терор (треба да се) образложи и озакони, принципијелно, јасно, без обмањивања и без улепшавања. Треба га само формулисати што је могуће шире”, захтевао је (Ленин, 1958а: 190; Солженицын, 1973: 357).

Закључак

Тако је створен чудовишни систем, како то лепо осликава Милан Брдар (2000: 606), не пуки Leviathan, већ прави Tyrannosaurus Rex. То је било чудовиште које се хранило људским месом и из чијих су крвавих челусти непрестано допирали крици невиних људи и жена, и њихове несрећне деце. „Лењина политика је дословно лудачка и неурачунљива, а уз то и злочиначка. Лудачка је и неурачунљива у манијакалном походу против милиона људи. Злочиначка је била и тек ће бити у следећој фази... (у којој ће) Лењинове лудачке идеје решења класног питања изградити стаљинизам и највећу фабрику смрти у модерном добу“ (Брдар, 2000: 608-9).

болшевици ову претњу извршавали. Бухарин је на крају убијен, а Јура је завршио у прихватилишту. Ту му је промењено презиме у Чеботарјов. Тек ће 1956. године сазнати ко му је био отац и како гласи његово право презиме (Солжењин, 1988/2: 332).

У основи тог система била је замисао о искорењивању беде и сиромаштва. Али, та идеја се, од Маркса до Лењина, претворила у најстрашнију тиранију. То није било само извитоперење једне добре замисли. Јер, та замисао ипак није била ни тако добра, нити тако племенита, како су је њене присталице представљале. Подразумевала је да се беда искорењује диктатуром, класе укидају истребљењем, а радник ослобађа поробљавањем. “Болшевички тоталитаризам није исход неке издаје или несрећног случаја”, рећи ће Брдар. “То је нужан исход (...) књишких фикција Чернишевског и Карла Маркса” (Брдар, 2000: 552).

И збиља, Маркс је и сам давао разлоге за овакву оцену. У његовом спису *Открића о комунистичком процесу у Келну*, стоји: “Ми говоримо радницима: ви имате да прођете петнаест, двадесет, педесет година грађанских ратова и борби међу народима да бисте изменили не само ове односе, него и саме себе и оспособили се за политичку власт” (Маркс 1975: 340). Ако се само присетимо свих суровости грађанског рата у Русији, који је трајао три године, можемо се запитати – шта би тек донело 50 година „грађанских ратова и борби међу народима“, колико је по Марксу било нужно за комунистичку револуцију? Његови позиви на „потпуно уништење старог друштвеног поретка“ и „диктатуру пролетаријата“ били су одличан основ за Лењинове злочине⁷⁰. Можда би се Маркс, да је био жив, супротставио Лењиновом начину остваривања комунизма. Маркс није баш волео „азијски деспотизам“. Можда би одбацио и самог Лењина као „азијског деспота“. (Мада, са друге стране, треба рећи да Маркс никада није осудио Робеспјерове методе и крвави теорор Француске револуције). Али, све што је Лењин чинио ипак је било у духу Марксове теорије. Маркс се уздржавао да ближе описује комунистичку будућност, препуштајући практичним револуционарима да изналазе решења. Стога је оставио много празних места у својој теорији. Лењин је та празна места попунио, како је знао и умео. Али, он при томе ништа није кривотворио, ништа није урадио што би противуречило остатку Марксовог дела. Он се доиста држао логике и духа целине Марксове теорије.

Ову злотворну грађевину, којој је Маркс ударио темеље, а Лењин поставио зидове и таваницу завршиће до краја Стаљин. То ће бити својврсна пирамида смрти, како то лепо описује Брдар.

„У пирамиди Утопије, у којој ће бити заточени Партија и друштво, биће реализован само један Лењинов идеал: `неће имати где да се склони, неће се имати куд` – `нельзя будеть нигда уклонится, некуда будеть деться`. У највећој земљи на свету, упркос пустом географском простору, спаса неће бити ни за смртнике, ни за бесмртнике. Пирамида ће бити гробница и нови свет живота, злокобно јединство ужаса и смрти. У средини ће бити ковчег с балзамованим телом утемељивача новог света, какав `свет још није видео`, тело из ког зрачи `вечно жив дух лењинизма` који свима пије душу, крв, зној и сузе, који све убија да би живео“ (Брдар, 2000: 613).

⁷⁰ „Истребити 10 или 100 милиона људи, шта је то према стању у коме ће сви људи бити срећни, да више ни једно једино дете никад сузу неће пустити“ (Брдар, 2000: 549).

Страшни злочини уверених марксиста – Лењина, Стаљина, Мао Цедунга или Пол Пота – сурова су опомена свим људима од теорије. Радикалне и величанствене, али неодговорне замисли различитих теоретичара – па било да је реч о укидању класа, о великој нацији, о расној чистоћи, о убрзаној европеизацији или о ослобађању од национализма... – лако могу преузети иделошки фанатици. Они ће их одмах проследити месним насилницима и неоствареним ауторитарцима. И настаће зло, помор и патња. Од кабинета критичког мислиоца до концентрационог логора, од оштрог пера до брзопотезног стрељања, од тешких речи до масовних погубљења, води пут који је кратак и који се брзо пређе. Зато, свако треба добро да размисли пре него што у име било ког идеала напише речи као што су “уништење”, “диктатура”, “рат”, “беспштедно”, “милом или силом”, “гвозденом метлом”, „ломачама шпанске инквизиције“, “или ћемо ми њих, или ће они нас”... (види неке савремене примере у Антонић, 2008а). Јер, када у ваше име, у име ваше теорије, почну да страдају деца, биће доцкан за оправдања попут: “нисам тако мислио”, “нисам то знао”, “нису ме добро разумели”...

Треба бити одговоран и учинити да те добро разумеју. И не дозволити да твоје идеје икоме могу служити као тољаге. То не зависи од других људи. То зависи само од нас, наше паметне главе и нашег доброг срца.

ЛИТЕРАТУРА:

- Адлер, Ненси [Nanci Adler]: (2005[2002]): *Преживели из Гулага: С оне стране советског система* [*The Gulag Survivor: Beyond the Soviet System*]. Београд: Београдски круг.
- Антонић, Слободан (2008а): “Постоји ли у Србији `транснационална капиталистичка класа`?”, у: *Друштво ризика: промене, неједнакости и социјални проблеми у данашњој Србији*, стр. 71-92, ур. Сретен Вујовић, Београд: Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета у Београду.
- (2008б): “Расправа о класи у савременој социологији”, *Социолошки преглед*, год. XLII, бр. 2, стр. 147–169.
- Бакуњин, Михаил [Михаил Александрович Бакунин] (1979[1873]): *Држава и анархија* [*Государственность и анархия*], преведено у: Михаил Бакуњин, *Држава и слобода* стр. 3-186. Загреб: Глобус.
- Bettelheim, Charles (1976[1974]): *Class Struggles in the USSR 1917-1923*, [*Les luttes de classes en URSS*] <http://www.marx2mao.com/Other/CSSU/76NB.html>. New York: Monthly Review Press.
- Брдар, Милан (2000/2001): *Праксис одисеја: студија настанка бољшевичког тоталитарног система 1917-1929*, књига 1 и 2. Београд: Службени лист СРЈ.
- Бухарин, Николај [Николай Иванович Бухарин] (1980[1921]): *Теорија хисторијског материјализма* [*Теория исторического материализма*]. Загреб: Глобус.
- (1983[1920]): *Економика прелазног периода* [*Экономика переходного периода*]. Загреб: ЦКД.

- Вышинский, Андрей Януарьевич (ред) (1934): *От тюрем к воспитательным учреждениям*, Сборник Института Уголовной Политики. – под ред. А. Я. Вышинского. Москва: Советское законодательство.
- Глинтић, Татјана (1989): *Етика циљева и средства: студија о Октобарској револуцији*. Београд: Научна књига.
- Енгелс, Фридрих [Friedrich Engels] (1979): „Писма и говори“, у Маркс и Енгелс, *Дела*, том 30 [март 1875 – мај 1883]. Београд: Институт за међународни раднички покрет и Просвета.
- (1974): „Принципи комунизма“ и „Увод у Класне борбе у Француској“, у Маркс и Енгелс, *Дела*, том 7 [мај 1846 – март 1848], Београд: Институт за међународни раднички покрет и Просвета.
- Кар, Е. Х. [E. H. Carr] (1984[1979]): *Руска револуција: од Лењина до Стаљина (1917–1929)* [*The Russian Revolution: From Lenin to Stalin (1917–1929)*]. Загреб: Глобус.
- Кауцки, Карл [Karl Kautsky] (1985[1919]): *Тероризам и комунизам: прилог природној историји револуције* [*Terrorismus und Kommunismus. Ein Beitrag zur Naturgeschichte der Revolution*], у Карл Кауцки – Лав Троцки, *Тероризам и комунизам: расправа о болшевичкој револуцији*, стр. 15-122. Београд: Филип Вишњић.
- (1923[1892]): *Начела социјалне демократије. Ерфуртски програм* [*Das Erfurter Programm in seinem grundsätzlichen Teil erläutert*]. Београд: Социјалистичка књижара.
- (1911[1909]): *Пут ка власти* [*Der Weg zur Macht*]. Београд.
- Колаковски, Лешек [Leszek Kołakowski] (1983[1976]): *Главни токови марксизма* [*Główne nurty marksizmu*], књига 2. Београд: БИГЗ.
- Крыленко, Н. В. (1923): *За пять лет (1918-1922): Обвинительные речи по наиболее крупным процессам, заслушанным в московском и Верховном революционных трибуналах*. Москва – Петроград: ГИЗ.
- Кулић, Тодор (2002): *Превладавање прошлости: Узроци и правци промене слике историје крајем XX века*. Београд: Хелсиншки одбор за људска права.
- Lane, Peter (1982): *Revise History (1750-1980)*. London: Charles Letts Books Ltd.
- Ленин, Владимир Ильич (1925): *Сочинения. В тридцати томах. 2. изд.* Москва-Ленинград: Государственное издательство политической литературы.
- (1941): *Сочинения*, Том 29, Март – август 1919, 4. изд. Москва: Госполитиздат.
- (1958а): *Полное собрание сочинений в пятидесяти пяти томах*, т. 45, Март 1922 – 2 март 1923. Москва: Госполитиздат.
- (1958б): *Полное собрание сочинений в пятидесяти пяти томах*, т. 51, Июль 1919 – ноябрь 1920. Москва: Госполитиздат.
- Лењин, Владимир Ильич [Владимир Ильич Ленин] (1949[1902]): *Шта да се ради?* [*Что делать?*] Београд: Култура.
- (1960а[1917]): *Држава и револуција* [*Государство и революция*]. Београд: Култура.
- (1960б): *Изабрана дела у 16 томова*. Том 12, Новембар 1917 – фебруар 1919: Београд: Култура.
- (1960в): *Изабрана дела у 16 томова*. Том 14, Октобар 1920 – март 1923. Београд: Култура.
- (1973): *Дела*. Том 10, Јануар – септембар 1906. Београд: Институт за међународни раднички покрет и Yugoslaviapublic.

- (1975а): *Дела*. Том 27, септембар 1917 – јануар 1918. Београд: Институт за међународни раднички покрет и Yugoslaviarpublic.
- (1975б): *Дела*. Том 28, Фебруар 1918 – април 1918. Београд: Институт за међународни раднички покрет и Yugoslaviarpublic.
- (1975в): *Дела*. Том 29, мај – децембар 1918. Београд : Институт за међународни раднички покрет и Yugoslaviarpublic.
- (1975г): *Дела*. Том 30, јануар-јул 1919. Београд : Институт за међународни раднички покрет и Yugoslaviarpublic.
- (1976а): *Дела*. Том 32, март-новембар 1920. Београд: Институт за међународни раднички покрет и Yugoslaviarpublic.
- (1976б): *Дела*. Том 33, новембар 1920-март 1921. Београд: Институт за међународни раднички покрет и Yugoslaviarpublic.
- (1976в): *Дела*. Том 34, март 1921-јануар 1922. Београд: Институт за међународни раднички покрет и Yugoslaviarpublic.
- (1976г): *Дела*. Том 35, јануар 1922 – март 1923. Београд: Институт за међународни раднички покрет и Yugoslaviarpublic.
- (1976д) *Дела*. Том 38, Писма, јануар 1910 – новембар 1917. Београд: Институт за међународни раднички покрет и Yugoslaviarpublic.
- (1976ђ): *Дела*. Том 39, Писма, новембар 1917 – јун 1921. Београд : Институт за међународни раднички покрет и Yugoslaviarpublic.
- Марковић, Живко (1994): “О неким идеолошким застрањивањима марксизма”, *Гледишта*, год. 35, бр. 1-6, стр. 159-174.
- Маркс, Карл [Karl Marx] (1983[1867]): *Капитал [Das Kapital]*. Београд: БИГЗ и Просвета.
- (1979а[1881]): „Писмо Вери Засулич“, у: Карл Маркс и Фридрих Енгелс, *Дела*. Том 30, Март 1875 – мај 1883: Београд: Институт за међународни раднички покрет и Просвета.
- (1979б[1870]): „Поверљиво саопштење“, у: Карл Маркс и Фридрих Енгелс, *Дела*. Том 27, септембар 1864 – јул 1870. Београд: Институт за међународни раднички покрет и Просвета.
- (1975): „Открића о комунистичком процесу у Келну“, у: Карл Маркс и Фридрих Енгелс, *Дела*. Том 11, Август 1851 – март 1853: Београд: Институт за међународни раднички покрет и Просвета.
- (1972[1844]) “Критичке примедбе уз чланак једног Пруса”, у Маркс и Енгелс, *Дела*, том 3 [Март 1843 – септембар 1844]. Београд: Институт за међународни раднички покрет и Просвета.
- (1961[1845]): *Немачка идеологија [Die Deutsche Ideologie]*, у “Рани радови”. Загреб: Напријед.
- (1950[1875]): *Критика готског програма [Kritik des Gothaer Programms]* у: Маркс и Енгелс, *Изабрана дела у два тома*, том 2. Београд: , Култура.
- (1949[1852]): *Осамнаести пример Луја Бонапарте [Der Achtzehnte Brumaire des Louis Bonaparte]*. Београд: Култура.
- (1947[1871]): *Грађански рат у Француској [Der Bürgerkrieg in Frankreich]*. Београд: Култура.
- Маркс, Карл и Фридрих Енгелс (1948[1848]): *Манифест комунистичке партије [Manifest der Kommunistischen Partei]*. Београд: Култура.
- (1949): *Изабрана дела у два тома*, том 1. Београд: Култура.

- Медведев, Рој [Рой Медведев] (1989[1972]): *Нека историја суди [Let History Judge: The Origin and Consequences of Stalinism]*. Загреб: Напријед.
- Мельгунов, Сергей Петрович (1924): *Красный террор в России 1918 – 1923*. Изд. 2ое дополненное. Берлин. <http://www.lib.ru/POLITOLOG/MELGUNOW/terror.txt>
- Милошевић, Никола (1990): *Антиномије марксистичких идеологија: большевизам, стаљинизам, марксизам*. Београд: БИГЗ.
- (1985): *Марксизам и језуитизам*. Београд : Никола Милошевић, Зденка Аћин, Слободан Машић.
- Ransome, Arthur (1921): “Famine on the Volga”, *Guardian Newspaper*, Tuesday October 11, 1921; <http://www.guardiancentury.co.uk/1920-1929/Story/0,6051,126591,00.html>
- Секель, Ласло (1988): *Комунизам и држава: критика Маркса, социјалдемократије и большевизма*. Београд: Просвета.
- Солженицын, Александар (1973): *Архипелаг Гулаг 1918-1956: опыт художественно-го исследования*. Paris: Утса-Press.
- Солженицын, Александар (1988): *Архипелаг Гулаг 1918-1956: покушај књижевног истраживања*, том 2-3. Београд: Рад.
- Стаљин, Ј. В. [И. В. Сталин] (1946[1926]): *Питања лењинизма [Вопросы ленинизма]*. Загреб: Култура.
- Тркуља, Јовица (1990): *Апорије диктатуре пролетаријата*. Београд: Научна књига.
- Троцки, Лав [Лев Давидович Троцкий] (1971[1920]): “Тероризам и комунизам” [*Тероризм и коммунизм*], у: Лав Троцки, *Из револуције*. Ријека: Отокар Кершовани.
- Трукан, Г. А (1994): *Пут ка тоталитаризму 1917-1929 г.г.* Москва: Наука.
- Foster, John (1983): “Class Struggle and Social Structure”, in *Theory and Interpretation*, ed. R. S. Neale, pp. 222-247. Oxford: Basil Blackwell.
- ЦКК (1999[1997]): *Црна књига комунизма: криминал, терор, репресија [Le Livre noir du communisme. Crimes, terreur, repression]*, написали Стефан Куртоа [Stéphane Courtois] и други. Сарајево: Босанчица принт.
- Шафаревич, Игор [Игорь Ростиславович Шафаревич] (1997[1977]): *Социјализам као појава светске историје [Социализм как явление мировой истории]*. Цетиње: Светигора.

Slobodan Antonić
Faculty of Philosophy
BEIgrade

S u m m a r y

CLASS WAR: LENIN’S LEGACY

This paper presents Lenin’s theory and practice of class war. At the first, it will be given the elements of class war by Karl Marx. At the second, author presents Lenin’s conception of the class war developed in books *What should be do?* and *State and Revolution*. And at the third, in this article will be given a description of class war practice during the Russian revolution. The author believes that, although Lenin developed ideas of class war by the end, some of its elements already existed in Marx works, but the responsibility for the practice of *classocide* lies, above all, in leadership of Lenin and the Bolsheviks. However, degeneration of Marx’s human idea of restructuring the society, that led into the system of unlimited dictatorship and practice of mass crimes, shows that intellect-

uals should be very careful with the use of words such as "destruction", "undermine", "dictatorship" and "civil war".

Key words: Marxism, class, social change, dictatorship, political terrorism, extermination, communism.